

ИРЖИ ПРОХАЗКА СМЪРТНА СХВАТКА 1968 Г.

Превод от чешки: Стела Атанасова, 1987

chitanka.info

1

Тъмните стени на катедралата излъчваха и сега, през деня, някаква тайнствена мистичност, която потискаше самотния, случаен Пътник, тръгнал да разглежда забележителностите на Прага, със своята монументалност и чисто готическа строгост, приличаха на стрехи от склучени пръсти и длани, в чиято сянка трепкаше нещо недействително преходно, някакви блуждаещи светлини, ситни блестящи точки с мъглива мараня, които се възнасяха и танцуваха в полумрака край олтара в дъното.

Имаше още едно странно нещо, което нашият случаен Пътник бе забелязал в празния кораб на катедралата. Някакъв глас! Той идеше нейде от тъмната дълбочина на храма, приглушен, забулен, и по-скоро тайнствено шепнеше, отколкото проповядваше:

— ... върху главния олтар искреше голям триъгълник от запалени свещи. К. не можеше да каже с положителност дали ги бе видял и по-рано. Може би току-що бяха ги запалили...^[1]

Пътникът тихо тръгна из здрачния кораб, за да търси този тайнствен глас. Вървеше пипнешком в конуса от плаха светлина из тъмните кътчета на катедралата, където с уплаха откриваше странни, равнодушни фигури на светци, символизиращи повече Смъртта, Тъгата и Скръбта, отколкото Живота, и разглеждаше на светлина техните старинни изображения.

И отново чу гласа:

— ... Като се обърна случайно, К. видя недалеко зад себе си една висока, дебела, закрепена на колона свещ, също запалена. Колкото красиви и да бяха, тези свещи бяха съвсем недостатъчни като осветление на олтарните икони, повечето от които се намираха в мрака на страничните олтари, а по-скоро засилваха тъмнината...^[2]

Храмът изглеждаше съвсем празен и изоставен — затова още по-тайнствен беше гласът, който съпровождаше Пътника. Може би принадлежеше на свещеника или на клисая, господ знае, Пътникът не

мога да го открие. Както казва Франц Кафка, клисарите са витаещи сенки по професия, човек не може да ги забележи.

— ... К. отиде до един близък страничен параклис, изкачи се по три-четири стъпала до ниското мраморно перило, наведе се над него и освети с фенерчето си олтарната икона. Пречеше му кандилото пред нея. Първото, което видя и отчасти отгатна К., беше един висок рицар в ризница, изобразен досами ръба на иконата. Той се подпираше на меч си, забит в голата земя отпреде му — виждаха се само тук-там няколко стръкчета трева... [3]

Най-сетне Пътникът намери мястото, откъдето идеше гласът. Видя голямата свещ на колоната, а под нея онзи, чийто глас преди малко говореше за нея. Той беше Артист със строг старомоден костюм, който четеше от една книга:

— ... К., не виждал отдавна икони, съзерцава дълго време рицаря, макар че непрекъснато трябваше да примижава с очи, понеже не понасяше зелената светлина на фенерчето. После започна да мести светлината по останалата част на иконата и откри полагането в гроба на тялото на Христа... [4]

Артистът не беше сам. До него стояха млада жена с твърде екстравагантен костюм в стил сецесион и изискан възрастен господин с посребрени слепоочия.

Те бяха телевизионната редакторка Дагмар Неблехова и нейният гост, университетският професор Холи. В този момент Неблехова го попита приглушено, с уважение към мястото, в което се намираха:

— Какво е вашето мнение, господин професор?

А Холи също така приглушено ѝ отвърна:

— Да, ние се намираме в катедралата, която така внимателно е описал писателят Франц Кафка в своето гениално произведение. Аз, за разлика от други литературни критици, съм убеден, че Кафковата катедрала не е „Свети Вит“ в Храдчани, а именно този храм, в който се намираме сега, в Тинската катедрала.

— Можете ли да потвърдите вашето мнение с някакви убедителни аргументи?

— Разбира се. Франц Кафка е роден през 1883 година в къщата, която се намира точно тук, на Староместския площад. Баща му е бил собственик на магазин за текстилни стоки, живеели са в дома, който е в непосредствено съседство с Тинската катедрала. И нещо повече —

стаята, в която Франц Кафка е прекарал детските и юношеските си години, е имала само един прозорец с необикновен, уникален изглед. Той е бил пробит през стената на къщата направо в катедралата. Така че денем — а и нощем, когато се е събуждал — Франц Кафка е гледал в дълбините и в тайнствения здрач на тази прекрасна готическа църква.

— Може би именно затова неговите произведения са наситени с такива необикновени сънища, представи и ситуации — заинтересовано рече Неблехова, — с тайнствен, зашифрован подтекст и мистика?

Холи се усмихна със студено превъзходство:

— Грешите. Неговото творчество наистина е много своеобразно, но не е само плод на трескавите сънища на болен човек. То е много реално, толкова реално и съвременно, че чак ни кара да настръхваме. Да чуем например как започва своя роман „Процесът“...

Артистът вдигна книгата и отново зачете:

— „Сигурно някой беше наклеветил Йозеф К., защото една сутрин го арестуваха, без да беше извършил някакво зло...“^[5]

С жест на ръката професор Холи го прекъсна и коментира текста:

— Да, така делово започва своя роман Кафка. А няколко страници по-нататък неговият герой Йозеф К., изправен пред съда, разказва следното за своето арестуване.

Артистът прелисти няколко страници и прочете:

— „Нападнаха ме рано сутринта в леглото, може би са имали заповед да арестуват някакъв бояджия, също така невинен, както съм невинен аз, но избраха мене; всичко това не е изключено след казаното от съдебния следовател. Съседната стая бе заета от двамина пазачи грубияни. Ако бях действително някой опасен разбойник, не биха могли да вземат по-добри предохранителни мерки. Свърх всичко тези пазачи бяха деморализирани типове, проглушиха ми ушите с брътвежите си, очакваха да ги подкупя, помъчиха се под различни лъжливи предлози да измъкнат от мен бельо и дрехи, поискаха пари... 1“

С развълнуван патос Неблехова реагира на този текст на Кафка:

— Прав сте, господин професор. Това не е сън, а гениална визия за това, което се случува да преживеем всички ние. И досега сред нас се срещат такива като Йозеф К. Точно сега тук се намира един от тях.

Тя се извърна и в този момент нашият случаен Пътник го забеляза.

Пред олтара на един от страничните кораби той видя силуета на някакъв коленичил човек. Неблехова тръгна към него, като същевременно говореше с патетично трогнат глас:

— ... окаян, състарен, измъчен. Какво като е свещеник, длъжни сме да уважаваме вярата му. Преди всичко той е Човек, който тук, пред олтара, благодари не само на бога, но и на нас, хората, които все още не сме загубили човешкия си образ, за това, че е останал жив...

Тя се приближи до човека и го попита:

— Вярно ли е, че сте преживели такава ситуация, каквато е описал Франц Кафка, господин свещеник?

Мъжът край олтара бавно се извърна. Той беше много възрастен човек с кротко и приветливо лице, върху което свещеническото призвание и някакво вътрешно страдание бяха сложили отпечатък. Той не се изправи, продължи да коленичи и само извърна към нея безжизнените си, каменни очи, когато тихо отговори:

— Да...

— Защо всъщност ви арестуваха?

— Не знам.

— А заради какво ви осъдиха?

— Не знам. Не можах нищо да докажат. Аз нямах нищо общо с ужасното престъпление в Планище... Бог ми е свидетел, че нищо не знам.

— А какво наказание ви наложиха, въпреки че нямаха доказателства срещу вас?

— Доживотен затвор.

— Изпълниха ли присъдата?

— Излежах петнадесет години.

Изпълнена със силно възмущение, Неблехова се обърна към професор Холи и Артиста:

— Чувате ли, хора? Петнадесет години са държали този невинен стар човек в чехословашките затвори!

Тя се върна с поглед към свещеника:

— И още нещо ни кажете, съвременен наш Йозеф К., как се казваха вашите палачи, които тогава дойдоха да ви арестуват?

— Земан и Житни.

— А кой водеше следствието?

— Полковник Калина.

— Благодаря ви — тя се върна отново при Холи и Артиста: — Не, Франц Кафка действително не е само една мистификация и кошмарен сън, господин професор. При нашия строй за съжаление Франц Кафка се превърна в жестока действителност.

Професор Холи я допълни:

— Добре сте ме разбрали. Затова неговият гениален юридически анализ в Легендата за пазача на вратата на Закона и човека, който искал да влезе, завършва с пророческите думи...

Артистът разтвори за последен път книгата си под църковната свещ и прочете заключението:

— Не — възрази свещеникът, — не трябва да приемаме за истина всичко, трябва да го приемем само за необходимо.

— Печално мнение — каза К. — Лъжата се превръща в опора на мировия порядък.^[6]

Беше късно през нощта, но прозорците на Министерството на вътрешните работи още светеха. Полковник Калина и майор Житни гледаха тази необикновена среща на Пътника с Франц Кафка и неговите съвременни тълкуватели от екрана на телевизора в кабинета на Калина.

След последните думи на Артиста Житни попита:

— Да го затворя ли?

Калина лекичко се усмихна:

— Телевизора ли? Него да.

Житни се приближи до телевизора и го изключи:

— Голямо безобразие!

Калина стана, наля чаша вода от чешмата и изпи с нея някакво хапче.

— Как се наричаше тази нова програма на културно-историческа тематика, която води госпожа Неблехова?

Житни направи иронична гримаса:

— Какво е вашето мнение, господин професор?

Калина се върна до бюрото си и започна да прибира нещата си в чекмеджетата:

— Е, както видяхме и чухме, сега с помощта на литературата ще има много какво да кажат. Има на какво да се радваме.

Житни се разхождаше с големи крачки из кабинета, усилено размишляваше, а сетне започна да говори по-скоро на себе си, отколкото на Калина и да прави заключения:

— Действуват точно според насоките на пражкия резидент на Уайт лайнс, Пери Стейн. Първо, да проникнат в главните средства за масова информация. Успяха да го направят с Неблехова — тя вече работи в телевизията. Второ, да не атакуват директно партията и социалистическия строй, а да се насочат към техните грешки и заблуждения в миналото, към всичко онова, което според тях е било антихуманно, антидемократично и уродливо — тоест диктатурата на пролетариата, — а това сме ние и милицията. С това започнаха в днешното си предаване. И трето, да разстроят съюзничеството ни със Съветския съюз. И ако успеят да лишат партията от тези три главни опори на властта, ще я унищожат.

Калина се съгласи:

— Хитро!

Житни с раздражение продължи разсъжденията си:

— А онези горе мълчат, нищо не предприемат, сякаш не ги засяга, и ни връзват ръцете.

Калина все още приемаше нещата спокойно, без да се вълнува. Той подреди бюрото си, заключи чекмеджетата му и сейфа. По-скоро констатира, отколкото отбеляза:

— Вече два пъти в докладните си записки обърнах вниманието на министъра върху това. Но той смяташе, че моите предупреждения са преувеличени. Може би това предаване ще успее да го убеди. Та то е нападка и срещу него.

— На нас двамата това ни е ясно — рече Житни, — но на горкия Хонза Земан? За него навярно това ще бъде голям шок. Ще го издържи ли?

Калина меко се усмихна:

— Ще издържи. Познавам го още от четиридесет и трета година. Той е честно момче от фабриката, комунист, твърд като кремък.

— Сега и кремъците ще се пукнат, Вашек.

Калина облече палтото си и си сложи шапката:

— Но Земан ще издържи. Вярвам му както на себе си.

Той си взе чантата и тръгна към вратата. Едва сега Житни си даде сметка, че Калина си тръгва. Попита го:

— Къде отиваш? Вкъщи ли?

Ала Калина отрицателно поклати глава:

— Не. В телевизията. Да си поговоря с госпожа Неблехова за демокрацията.

Клубът на телевизионните дейци на улица „Сметаново крайбрежие“ беше едно много приятно кътче за отдих. Ламперията от тъмно лакирано дърво по стените и преградите, разделящи помещението на уютни сепарета, приглушаваше говора и шума и действуваше успокоително на нервите, изострени от вечното бързане в редакциите и студията. През големите прозорци, заемащи цялата стена към терасата, се виждаше мостчето „Новотни“, Вълтава, Карловият мост със старинните фенери и статуи по него, както и монументалният силует на Храдчани с камбанариите на Свети Вит. Затова именно редакторите, драматурзите, режисьорите, писателите, артистите и въобще всички хора на изкуството обичаха да идват тук, да си почиват безмълвно, или да се забавляват, да обсъждат сценариите или политиката на чаша кафе, коняк или вино, като същевременно следят вечерната телевизионна програма от множеството телевизори, разположени из всички кътчета и ъгълчета.

Но когато Калина влезе тук тази вечер, се чувствуваше не на мястото си сред тази затворена компания в изисканото заведение. Той стоеше настрана със стария си балтон и мека шапка в ръка, никой не му обърна внимание, никой не му предложи стол, не му подаде ръка, дори и сервитьорите не го попитаха какво желае.

Най-сетне той я откри. Седеше пред бара заедно с останалите с цигара в ръка и чаша вино пред себе си. Оживено разговаряше с някакъв младеж с джинси и бяло поло.

Калина се приближи до нея и тихо я поздрави:

— Добър вечер, госпожо редактор!

Тя дори не се извърна, погълната в разговора, само по скромността, с която Калина я поздрави, прецени, че може би е някакъв зрител, сътрудник или служител с по-низш ранг, който е дошъл да моли за ходатайство, с една дума — обикновен досадник,

скука! И му даде да разбере, че няма намерение да се занимава с него, като му подхвърли студено през рамо: — Добър вечер! — И не му обърна повече внимание.

Обаче Калина не смяташе да се предаде:

— Не знам дали още си спомняте за мен. Срецнахме се миналата година във винарната на поезията при доста необикновени обстоятелства.

Този човек досаждаше на Неблехова. Тя се помъчи да се избави от него като от неприятна муха:

— Не. Не ви познавам. Искате ли нещо от мен?

Калина рече със спокойна решителност:

— Да. Искам!

Неблехова продължи да се забавлява със своя кавалер и само с половин уста попита:

— И какво?

— Преди малко предадохте нещо за мен.

Едва сега Неблехова разбра за какво става дума, извърна се рязко и любопитна към него и възкликна:

— Кой сте вие?

Калина ѝ показа служебната си легитимация:

— Полковник Калина от Държавна сигурност.

Думите му накараха дъхът ѝ да секне. Известно време го гледаше ужасено, а после истерично извика:

— Дошли сте да ме арестувате ли?

Нейният вик веднага усмири компанията край бара и хората на масичките. Всички млъкнаха, извърнаха се и с напрегнато любопитство загледаха към тях двамата. Сега кавалерът на Неблехова също рязко се извърна и Калина позна в негово лице поета Данеш. Калина спокойно се усмихна на Неблехова и без да повишава глас, каза:

— Не. От какво се страхувате, след като днес не се побояхте публично да кажете това, което предадохте по телевизията?

Неблехова все още не беше се съвзела от уплахата, задъхваше се от яд:

— Тогава какво искате? Да ми се заканвате ли? Да ме уплашите?

Калина запази спокойствие и не реагира на нейните истерични обвинения:

— Дойдох да ви предложа нещо.

Неблехова най-сетне разбра, че не я застрашаваше непосредствена опасност, и започна да го иронизира:

— Какво? Стабилна виза за Запад ли, ако премълча за тези неща? Добре платена служба на доверено лице ли? Или пък може би направо пари?

Ала Калина твърдо отвърна:

— Не. Да свидетелствувам.

— За какво?

— За истината. Нали търсите истината?

— Каква истина?

— За петдесетте години. Дайте ми думата и аз ще я кажа на хората по телевизията.

Тя не беше очаквала това. Изведнъж се почувствува безпомощна, объркана:

— А вие бихте ли имали кураж да се явите пред хората?

— Да. Бих имал!

Пръстите на Неблехова, който държаха цигарата, трепереха, тя не знаеше къде да дене очите си, помъчи се да се измъкне:

— Няма да бъде толкова лесно.

— Защо?

— Твърде отговорно... принципно е... това, което ми предлагате. Извън моята компетентност е!

Калина тихо, кротко я попита:

— А това, което предавахте днес, във вашата компетентност ли е? Кой ви упълномощи?

Неблехова се чувствуваше притисната до стената. Мълчеше. Калина продължи:

— Вижте какво, днес на екрана дадохте думата на свещеника от Планище и на професор Холи. Сега аз искам думата. Вие сте за демокрацията, това е добре. Но тази демокрация трябва да важи за всички, нали?

Тя трескаво измърмори:

— Ще трябва да съгласувам въпроса с ръководството на редакцията.

Калина с твърда решителност рече:

— Добре, съгласувайте го! Довиждане до утре!

Неблехова се ужаси:

— Чакайте, как така? Още утре ли?

— Да, утре вечер ще дойда в телевизията по време на новините или след тях и в разговор с вас ще взема отношение по това, което днес казахте на хората. Ще отговоря искрено и правдиво на всички ваши въпроси. Съгласна ли сте?

На нея не ѝ оставаше нищо друго, освен да каже:

— Съгласна съм.

Калина доволно се усмихна и се сбогува:

— Лека нощ.

И си отиде тихо, незабелязано и скромно, както беше дошъл.

Данеш, който седеше до Неблехова, подсвирна:

— Виж ти, каква неприятност! Какво ще правиш сега, Даша?

А Неблехова, която междуременно вече се бе опомнила, решително заяви:

— Ще се обадя на министъра на вътрешните работи!

[1] Франц Кафка, „Процесът“ — превел Димитър Стоевски. —
Б.пр. ↑

[2] Франц Кафка, „Процесът“ — превел Димитър Стоевски. —
Б.пр. ↑

[3] Франц Кафка, „Процесът“ — превел Димитър Стоевски. —
Б.пр. ↑

[4] Франц Кафка, „Процесът“ — превел Димитър Стоевски. —
Б.пр. ↑

[5] Франц Кафка, „Процесът“ — превел Димитър Стоевски. —
Б.пр. ↑

[6] Франц Кафка, „Процесът“ — превел Димитър Стоевски. —
Б.пр. ↑

2

Тази пощуряла, истерична пролет сякаш нямаше да има край. Съпротивляваше се и се изправяше на задните си крака като необуздан млад жребец, риташе безсмислено с копита, раняваше невинни, а на моменти и жестоко убиваше, носеше на гърба си виновни и побъркани, веселеше и упояваше като младо вино неопитните, изпълваше с тревога добрите стопани и всички разумни хора, които можеха да си представят как ще свърши цялото това диво препускане.

Майор Земан нямаше излишно време, за да се занимава със събитията през тази пролет, да прекарва безкрайно дълги часове по митинги или да обсъжда нейните положителни и отрицателни страни, да се замисля за това, което ще последва. С пренебрегването на някои норми, с които досега се бе съобразявало цялото общество, криминалните престъпления се бяха увеличили, така че Пражката криминална милиция бе затрупана с работа денем и нощем. Дори и телевизионното предаване на редакторката Неблехова не го развълнува твърде много. Знаеше, че не само полковник Калина и Житни, но и министърът на вътрешните работи и партийните ръководители са добре информирани за това, че Неблехова и Холи са агенти на диверсионната акция Уайт лайнс. Затова предполагаше, че те са допуснали излъчването на това телевизионно предаване само за да дадат възможност на двамата врагове да разкрият картите си, а сетне да предприемат енергични мерки срещу тях. Разбира се, не смееше и на жена си да каже истината, въпреки че виждаше колко шокирана беше тя от видяното по телевизията миналата вечер. Само ѝ беше казал: „Не се страхувай, момиче, всичко ще бъде наред!“ И трябваше да се усмихне, когато на другия ден на път за работа забеляза как хората го избягват с поглед и се колебаят дали да го поздравят, или не. — Почакайте, драги — казваше си той, — Калина сигурно вече действа и още тази вечер или утре ще запеете съвсем друга песен!

Така че той влезе в кабинета си в бодро настроение и изпълнен с утринен оптимизъм. Викна на своя помощник старши лейтенант

Стейскал, който вече го чакаше там:

— Здравей, Мирка. Гледа ли снощи телевизия?

Стейскал тихо отвърна:

— Гледах.

Земан се съблече и прибра шапката и шлифера си в гардеробчето.

— Е, и какво ще кажеш? Какви негодници, нали? Горката Бланка така се развълнува, когато видя на екрана свещеника от Планище, че цяла нощ не можа да спи. Но Калина ще се справи с тях, бъди сигурен. Такава глупава провокация! Сигурен съм, че от тази сутрин Неблехова вече не е в телевизията.

Стейскал безизразно измънка:

— Не знам, Хонза!

И усърдно продължи да рови из протоколите за разпит, които измъкваше от чекмеджетата на бюрото на Земан. Земан изведнъж си даде сметка за това, стъписа се, престана да се усмихва и строго го попита:

— Чакай... ти какво всъщност правиш на моето бюро?

Стейскал мълчеше и продължаваше да върши работата си. Земан ядосано му извика:

— Кой ти даде право да се ровиш из нещата ми? Откъде взе ключа?

— От службата!

— И защо? Какво означава това?

Вместо отговор Стейскал му подаде някакво служебно писмо:

— Тази сутрин се получи това за теб.

— Какво е това?

— Призовка за реабилитационен съд. Викат те като свидетел по делото в Планище.

Земан се усмихна на тази нелепост.

— Е, това вече е прекалено... — изведнъж отново стана сериозен и посочи купчината разработени протоколи за разпит пред Стейскал:
— ... и какво общо има с това?

Избягвайки да го гледа, Стейскал с голямо смущение се помъчи да му обясни:

— През нощта след предаването... ме повика началникът на управлението... Връчи ми заповед... Хонза, разбери... заповед...

— Каква?

Стейскал с мъка изговаряше думите, сякаш къртеше камъни:

— От тази сутрин... засега аз... да поема... твоя пост... —

Изплю той камъчето.

Земан избухна:

— Какво? Защо?

— Защото ти излизаш в отпуск...

— Не съм искал никакъв отпуск.

— ... в извънреден отпуск, докато се разреши случаят със скандала в Планице. Представи си какъв вой ще се надигне около това, какви неприятности ще си имаш... във вестниците, по радиото и телевизията. Просто не искат това да се пренесе върху нашата служба... да опетни доброто име на Пражката криминална милиция...

Гърлото на Земан се сви от мъка, но повече заради Стейскал, отколкото заради това, което се бе случило:

— Значи така? А ти дори не ми се обади по телефона, Мирка? Не ме полита? Ти прие?

Стейскал също едва владееше нервите си. Твърде дълго време бяха приятели, бяха работили и живели заедно, познаваха и най-интимните си семейни и лични преживявания. Затова нервно, в отчаяното си желание да се оправдае не толкова пред него, колкото пред самия себе си, рече:

— А какво трябваше да направя, кажи ми? Да отстъпя тази длъжност на някой негодник ли? Да дойде тук някой чужд човек и да заеме готовото, топло гнездо, за което толкова години се трудихме? При мен поне ще имаш гаранцията, Хонза, че веднага, щом се уреди твоят проблем, а аз вярвам, че ти ще се справиш с него, веднага ще стана от бюрото ти и без повече думи ще те пусна обратно на мястото ти...

Ала Земан повтори, сякаш не го слушаше:

— Значи ти прие, Мирка?

Стейскал се ядоса, прие думите му като несправедливост:

— Аз те предупреждавах още миналата година. Казвах ти да не се бъркаш в политиката, а да си гледаш работата на криминалист. Но ти се инатеше, спомни си... И ето че сега си получи заслуженото...

— Ти прие? — още веднъж повтори Земан. — Добре тогава. Сбогом!

Обърна се, отиде до гардеробчето, извади шлифера и шапката си и започна да се облича:

Стейскал отиде при него и започна да го моли:

— Почакай, ще се разберем... Може би ще намерим някакво решение, за да можеш да продължиш да работиш тук, засега поне като втори... Бъди разумен, Хонза, не прибързвай... Трябва да съставим и протокола за предаване на работата... Къде искаш да идеш?

Земан рязко и решително рече:

— При Калина! В министерството!

Погледна часовника си и със студена ирония добави:

— Мисля, че точно след един час ще полетиш на извънреден отпуск ти заедно с началника на управлението!

Земан вървеше по дългия коридор на министерството, едната страна на който бе заета от редица големи прозорци, гледащи към тунел „Летенски“. Крачеше спокойно и самоуверено, въпреки че мислите му бяха заети с това, което преди малко бе преживял.

Той поздравяваше хората, които срещаше в министерството, но в своята замисленост не забелязваше, че мнозина от тях му отговаряха студено или въобще не му отговаряха, а други, щом го видеха, забързваха по коридора с документацията си или прихлопваха вратата на кабинета си и не излизаха, когато установяваха, че минава край тях.

Ала един човек не можа да избегне срещата си с него. Не беше го забелязал, защото се сбoguваше с някого в стаята, обърнат с гръб към изхода, точно в момента, когато Земан минаваше. Той беше прокурорът Стрейчек, Земан много добре го познаваше и затова сърдечно го поздрави:

— Здравей, прокуроре. Какво правиш тук?

Прокурорът Стрейчек така се смути от неочакваната среща, че не знаеше накъде да погледне:

— Дойдох да взема едно ваше следствено дело от архивата.

Земан машинално го попита:

— Дадоха ли ти го?

Прокурорът нервно кимна:

— Дадоха ми го. — И добави, сякаш се извиняваше: — Сега аз работя в реабилитационния съд, Хонза.

Земан прие това с делово спокойствие:

— Чудесно. Значи скоро ще се срещнем.

Прокурорът се съгласи:

— Да. Навярно. — И веднага попита: — А ти? Някакви проблеми ли имаш?

Земан се спря пред една врата в края на коридора:

— Аз ли? Не, нямам. Само някакви малки служебни недоразумения. Отивам при Таткото по този въпрос.

— При кого? — Прокурорът не беше чувал Земан да има баща в министерството.

Земан леко се усмихна и му обясни:

— Аз само така го наричам. Отивам при Вашек Калина.

Натисна бравата и влезе в кабинета на Калина.

Това помещение му беше много добре познато, често му се случваше да го посещава, когато искаше да се посъветва за нещо с Калина или когато идваше да получи някаква задача от него. Винаги се бе чувствувал добре в този кабинет, защото от него лъхаше чувството за ред на Калина и старото, болшевишки мъдро отношение към хората и техните слабости. По стар навик той застана мирно до вратата и отсечено — макар и с усмивка, защото знаеше, че при Калина това не е необходимо — рапортува:

— Другарю началник...

Но усмивката замръзна на устните му.

Край него се виеше вихрушка от хартии, нереална и странна, както и целият безпорядък, който сега цареше в този иначе винаги подреден и достойно изглеждащ кабинет.

Прозорците бяха отворени, сякаш тук проветряваха след мъртвец, а течението, което бе възникнало между тях и вратата, когато Земан влезе, бе духнало листовите от папките, въргалящи се навсякъде по бюрото, пода и извадените чекмеджета на шкафа и масите.

Земан бързо затвори вратата след себе си, приклепна и започна да събира листовите хартия, които течението бе пръснало по пода.

Неочаквано забеляза сред хартиите някакви крака, които безшумно се приближиха към него. Той рязко вдигна поглед. Пред него стоеше Житни. Земан развълнувано го попита:

— Какво става с Калина?

По лицето на Житни не трепна нито един мускул:

— Вече не е тук.

Земан се изправи:

— А къде е?

— Не знам, може би вкъщи.

— Защо?

Житни иронично стисна тънките си устни:

— Защото министърът днес скоропостижно го уволни.

— Но защо, за бога?

— Заради петдесетте години.

Земан не искаше да повярва на ушите си:

— Какво? Вашек ли?

Житни само присви рамене:

— Навярно никой няма да може да се спаси в тази бъркотия. А на него му помогна и онази редакторка.

— Неблехова ли?

— Да, Неблехова. Снощи се оплакала по телефона на министъра, че Калина я заплашвал. А министърът сметнал това за партизанщина, за незаконни действия и за злоупотреба със служебното положение. И после всичко станало много бързо.

На Земан му се струваше, че тъпче в някаква непроницаема, непонятна мъгла:

— Господи... аз вече нищо не разбирам... Всичко това е като в някакъв кошмар...

— Иди да го посетиш — рече му Житни, — ако имаш кураж. Точно сега трябва да знае, че има свои хора и не е сам.

— А ти?

— Няма да чакам, докато не сторят същото и с мен. Стягам си нещата.

— Къде отиваш?

Житни тайнствено се усмихна:

— Знаем ли? Някъде, където ще бъде по-необходим!

Неочаквано трогнат, той прегърна с ръка Земан през раменете и го привлече към себе си:

— Познаваш ли поезията на Халас^[1], Хонза?

И без да дочака отговор, му рече без патос, но със страстна вяра:

*Само без страх, само без страх,
такава fuga не е свирил и Себастиан Бах,*

каквато ние ще засвирим...

Навън беше чудесен пролетен ден, който караше хората да се усмихват и с пълни гърди да дишат слънчевия, ухаещ на зеленина въздух, като по чудо надделяващ над миризмата на изгорелите газове от превозните средства. Ала Земан не го възприемаше. Той излезе от министерството силно разтревожен и болезнено засегнат от трагичната съдба на Калина. На тротоара пред входа отново срещна прокурора Стрейчек. Не се зарадва много, защото сега нямаше настроение да разговаря с него. Стрейчек не беше лош човек и Земан винаги се бе разбирал с него. Но той беше прекалено стриктен, коректен, готов веднага да се съгласи с всеки и да притвори очи пред някой нескопосано съставен следствен протокол, което дразнеше Земан. — Ако беше поне малко по-мъжествен — колко пъти си казваше той, — ако понякога се спречкваше с мен, спореше, беше неприятен, строг и хвърляше зле направената работа в лицето на хората, щях да го обичам повече. Не можеше да разбере как този слаб, нежен младеж, вечно вгълбен в законите, по-скоро учен, отколкото юрист, беше станал прокурор.

Стрейчек пристъпи към него:

— Чаках те.

Земан твърде недружелюбно го попита:

— Какво искаш?

— Да говоря с теб!

— Тогава говори!

— Да идем в градинката зад министерството. Тази сграда има стотици прозорци. А зад прозорците — хиляди очи. Не трябва да ни виждат заедно.

Земан каза с иронична, леко презрителна гримаса:

— Страхуваш ли се?

— Страхувам се само от това — отвърна младият прокурор, — че после не бих имал възможност да помагам на такива като теб.

Земан продължи да го иронизира:

— И в какво искаш да ми помагаш?

Вместо отговор прокурорът му рече:

— Знаеш ли по какво дело бях при вас? По това.

Той извади от чантата си обемиста папка и му я подаде:

— Погледни! Само погледни!

Земан наслуки разтвори делото в раздела за фото документацията и изведнъж изтръпна...

... пред очите му шеметно започна да се върти филм. Толкова стар филм, че неговите кадри бяха избледнели и пожълтели от времето като стара фотография, но при това така силен, че странната му, нереална тишина заглуши света около него, шума на автомобилите, говора на хората, грохота на камионите и стъпките на хилядите подметки по паважа и пясъка. Видя отново крушките с тенекиени абажури, които излъчваха слаба, уморена светлина, с каквато десетки години бяха светили над училищните чинове. Осветяваха макбетовска, неподвижна сцена. До стената лежах телата на четиримата ръководители от Народния съвет в Планице: Мутъл, Томан, Бабицки и Вчелак. Кървави петна покриваха стените и изтъркания, намазан с масло под на селското училище. И видя как на вратата се трупаха, вцепенени като статуи, живите — той самият, Житни, Матис, Шандова, госпожа директоршата и тримата членове на оперативната група. Сетне в полумрака на рамката на вратата се появи и неговата Бланка. Лицето ѝ беше неподвижно, тя не плачеше, само безмълвно гледаше към стената. Не... още не можеше да повярва. Тръгна напред — крачка по крачка, сякаш се възнасяше. Спря до стената, сетне невярващо, без да смее да диша, се наведе, коленичи. Повдигна главата на Мутъл. Земан виждаше само тила на безсилно отпуснатата му глава и пламтящите, смаяни очи на Бланка. Не можеше с нищо, нито с дума, нито с жест да я утеши. Самият той едва сдържаше сълзите от болка и гняв, които напиреха у него...

... Той се опомни, затвори папката със следственото дело и я върна на прокурора. Край тях отново беше обикновен делничен ден, долу под склона гърмяха трамваи, бучаха автомобили, из свежата зеленина на наскоро разлистилите се дървета и храсти в Летенската градина весело чуруликаха врабчета. Те седяха един до друг на пейката близо до Ханавския павилион, а пред тях блестеше величествената дъга на Вълтава със стадото мостове, които я прескачаха.

Земан попита прокурора с пресъхнало гърло:

— Защо ми припомняш онази трагедия в Планице? Това беше един от най-страшните моменти в моя живот — наравно със смъртта на Лида и на баща ми. Тогава загина моят приятел... Съпругът на сегашната ми жена!

Прокурорът отново прибра папката в чантата си и тихо рече:

— Сега ще се наложи и ти самият често да си я припомняш.

— Защо?

— Получи ли тази сутрин нашата призовка да се явиш в реабилитационния съд?

— Получих. Е, и какво? Кой всъщност моли да бъде реабилитиран?

— Свещеникът от Планице!

Земан иронично се усмихна:

— Можех да се досетя след снощното предаване по телевизията. Каква безцеремонна дързост! И как се аргументира?

— Твърди, че агентът, който под смъртна заплаха е бил принуден да укрива в дома си и който е причинил убийството в Планице, е бил платен провокатор на Държавна сигурност.

Земан подскочи от възмущение:

— Какво? Та това са глупости! Надявам се, че веднага ще го изхвърлите от съда с тези му твърдения.

Ала прокурорът скептично поклати глава:

— Не, Хонза, няма да бъде толкова лесно. Трудно ще можеш да докажеш, че не е прав. Агентът, който единствено би могъл да изясни този въпрос, вече не е сред живите. Убили сте го по време на престрелката в пшеничения блок.

Земан рязко възрази:

— Защо аз трябва да доказвам. Отивам в съда като свидетел.

Прокурорът бавно, с известно смущение му обясни:

— Това е странен съд, Хонза. Пред него обвиняемите застават като ищци, а се осъждат винаги свидетелите. Това е углавен съд — със смъртна присъда накрая. Да, крайт на такъв съдебен процес винаги се увенчава със смърт. Спомни си за следователя Новак. Също го повикаха като свидетел. Една седмица след това си тегли куршума в апартамента си. А прокурорът Хора? Обеси се в една горичка в околностите на Прага. А лекарят на затвора, Малик? Изгълта някакви

хапчета, отрови се. А преди два дни се застреля един генерал, стар фронтovac, честен човек, но и него съсипаха...

Земан отново седна, изведнъж му стана трудно да диша. Бореше се с това, искаше да му се възпротиви:

— Защо ми казваш всичко това? Искаш да ме уплашиш ли?

Вместо отговор прокурорът го попита!

— Чел ли си „Процесът“ на Кафка?

— Не.

— Тогава го прочети и всичко ще ти стане ясно. Ще проумееш този механизъм.

— Какъв механизъм?

— След конференцията в Либлице си послужиха с Франц Кафка като оръжие срещу вас, но в действителност той пише за вас. Описва случай, какъвто сега те очаква и теб, Хонза.

— Не те разбирам... Какъв случай?

— От момента, в който получи призовката, всъщност ти си арестуван, макар и да си на свобода. Нищо няма да ти се случи, можеш да продължаваш да живееш както досега, но всички ще се отнасят към теб като към обвиняем. Ще свеждат погледи, ще те отбягват, ще се извърщат от теб. Хората ще се страхуват да поспрат на приказки с теб, да те докоснат, сякаш си прокажен... От този момент нататък ти сякаш си обграден с гумена стена. Може да крещиш до прегракване, че си невинен, никой няма да те чуе, стената ще заглуши всичко. Може да бъдеш храбър и да се втурнеш срещу гумената стена, да я атакуваш с голи ръце — веднъж, два пъти, три пъти... Но нищо няма да се получи, стената привидно лесно ще се огъне, но сетне ще те отхвърли обратно в твоята самота. Накрая ще се изтощиш, ще престанеш да се бориш и ще останеш апатично да седиш в средата, заобиколен от стената. А после ще те обземе страшна умора, тъга, депресия... и ще се застреляш...

Земан изпитваше нужда да се възпротиви на неговия депримиращ, монотонен, лишен от вълнение глас. Той извика:

— Не! Какво ми говориш? Пророкуваш като Сибила!

Прокурорът стана от пейката:

— Само исках да те предупредя, Хонза. Да ти кажа, че трябва добре да се подготвиш, преди да се явиш в съда. Да обмислиш всичко, да потърсиш аргументи, защита...

Земан гневно възрази:

— Защо? Всички хора в Планице видяха с очите си онова кърваво престъпление, знаят истината. Цялото село знае какво се случи в действителност.

Обаче прокурорът рече с тъга, защото трябваше да му отнеме и тази надежда:

— Хората от това село са подписали резолюция, в която се застъпват за реабилитирането на своя бивш свещеник, Хонза!

Земан не можеше да повярва на ушите си:

— Какво?

А прокурорът още по-тихо и тъжно добави:

— Онзи агент наистина може да е бил наш човек. Преди да избяга зад граница, е седял при нас в затвора. И там, казват, е бил завербуван да сътрудничи на Държавна сигурност. Калина бил казал това на свещеника по време на разпитите, за да го съкруши. И свещеникът твърди, че е видял с очите си този писмен документ!

Остави потресения Земан да седи сред тази пролетно разцъфнала градина над Прага и си тръгна, без да каже нито дума повече.

[1] Франтишек Халас (1901–1949) — чешки поет, автор на стихове с лирично и гражданско звучене, изтъкват представител на чешката поезия през 30-те и 40-те години. — Б.пр. ↑

3

Макар и да беше твърде странно, но през всичките тези години, откакто Земан се познаваше с Калина, нито веднъж не беше го посещавал в апартамента му. Калина пазеше строго, или по-скоро би могло да се каже свенливо, своя личен живот. Пък и в края на краищата той се задържаше много малко вкъщи. По-голямата част от деня, а понякога и до късно през нощта прекарваше в кабинета си или при разследването на различни случаи на терена, а в жилището си, което се намираще в квартал Жижков, отиваше само да преспи. А какво правеше в неделните и празничните дни — това всъщност никой не знаеше.

Затова сега, все пак с известно смущение и притеснение, той се изкачи по извитото тъмно стълбище на старата жилищна кооперация нейде чак до тавана и натисна звънеца до солидната, висока, боядисана в кафяво врата, на която имаше медена табелка с името на Вацлав Калина. Отвори му доктор Весели, техен стар общ приятел, с който някога след войната заедно се бяха върнали от концлагера и който сетне по препоръка на Калина бе постъпил в Държавна сигурност и изпълняваше длъжността на военен и съдебен лекар. Весели беше спокоен, уравновесен и мъдър човек, винаги успяваше да погледне философски и на най-вълнуващата ситуация, да ѝ придаде известен ред и да избегне всякаква привързаност и нервност, защото измерваше всичко с уравнението Живот и Смърт, уравнение, което непрекъснато трябваше да решава в своята практика — и затова Земан се зарадва, че именно той ще присъствува на вълнуващия разговор, който го очакваше с Калина, Той го попита възбудено:

— Вашек вкъщи ли е?

По тревожната задъханост, с която Земан зададе въпроса, доктор Весели разбра, че се е случило нещо важно, и затова му даде знак с пръст на устните си да говори по-тихо и тук, в антрето.

— Да. Лежи в стаята си — прошепна той и добави: — Добре, че дойде, Хонза.

Земан бързо остави палтото и шапката си на закачалката в тясното тъмно коридорче, в което имаше само един старинен дъбов шкаф, ракла за завивки и три остъклени врати, които водеха някъде. Той беше изпълнен с решителност:

— Трябва веднага да говоря с него.

— За какво?

— За една страшна лъжа, която той трябва да разобличи... защото иначе моят живот би изгубил смисъла си.

Втората част на изречението той изговори с пресекващ от вълнение глас.

Ала Весели настойчиво го предупреди:

— Не, Хонза. Не бива да говориш сега за такива неща с него!

Земан се огорчи:

— Защо? Но аз трябва... Разбери, че...

Весели се наведе към него и му прошепна:

— Той е много зле, Хонза... Може и да умре.

Земан се сепна, не искаше да повярва:

— Вашек ли?

Весели тъжно рече:

— Той преживя сраженията в Испания, войната, концлагера и безкрайните дни и нощи, когато след войната основавахме, Народната милиция и карахме само на кафе и цигари, но това няма да го преживее. Собствените му хора му забиха нож в сърцето, подло и от към гърба — и неговото сърце не можа да издържи това...

— Защо не го изпратиш в болница?

— В коя болница, моля те? — уморено попита Весели. — Във военната вече няма да го приемат, а в другите? Кой знае как ще се отнесат към него, когато установят кой е. Предпочитам аз самият да остана при него.

— Ще ти пратя тук майка си — предложи Земан, — тя ще ти помага, ще ви готви и ще те сменя край леглото му.

Весели му се усмихна с благодарност:

— Добре, Хонза. А сега влизай вече, да не почне да подозира нещо... А ако нещо те измъчва, забрави го и премълчи, защото неговото човешко страдание сега е много по-голямо, разбираш ли ме? Върви!

И отвори една от остъклените врати, за да го въведе в стаята на Калина.

Калина лежеше на дивана до прозореца, от който се разкриваше обширна панорама към островърхите покриви на квартал Жижков. Тя беше посвоему красива, но той не възприемаше тази красота, дишаше тежко и хриптящо, отпуснал жълтеникавото си лице върху възглавниците.

Земан се слиса от вида на Калина, както и от скромната обстановка, в която неговият голям началник живееше. Жилището му представляваше една мансарда с кухня и баня, стените бяха заети от тъмни дъбови библиотечни шкафове, препълнени с хиляди томове съчинения на класиците на художествената и политическата литература. Там имаше и старинна маса, отрупана с листове хартия, документи, списания и разтворени книжки, от които, изглежда, Калина си бе записвал нещо, кожено кресло и масичка с три стола в единия ъгъл, трикрилен старинен гардероб, диван — и това беше всичко. На стената до прозореца бе окачена една-единствена картина — портрет на Дзержински.

Земан се мъчеше да се държи бодро и весело, но все пак гласът му бе стегнат от съжаление:

— Какво правиш, началник? Още не ми се е случвало да те виждам да се търкаляш в леглото и през деня.

Калина с мъжки свян рече:

— Нещо изведнъж почувствувах слабост в краката, Хонзик... Но се радвам, че точно ти не си ме забравил... — Внезапно си даде сметка за нещо и тревожно попита: — А с теб какво става?

Земан се овладя и храбро се пошегува:

— Нищо. Какво може да става? Всичко е наред. Подчинените ми са вечно на бира в „Конвикта“, престъпността нараства, от паметниците вече бих могъл да си основа собствено гробище.

Калина дори успя да се усмихне:

— Само дрънкаш. В своята практика не съм познавал по-добър криминалист от теб. — Той стана сериозен и каза с мъка: — А пък аз се опасявах... — замълча, а сетне изрече: — Мен ме уволниха, Хонзик!

Земан прехапа устни, а после направо си призна:

— Знам това, Вашек!

Калина облекчено въздъхна:

— Добре, че поне с теб нищо лошо не се е случило... Щях много да се упреквам... — и започна мъчително да споделя това, което, изглежда, непрекъснато мислеше: — Какво стана с тази наша република? Спомняте ли си, момчета, как някога мечтаехме, спорехме за нея... каква ще бъде и как ще я изградим... по-справедлива... по-добра... там, върху нарочето в концлагера? И как заедно се завръщяхме в нея с първия весел влак, край който се носеше дъхът на пролетта и на всички надежди на света?

Доктор Весели приседна до него в крайчеца на дивана:

— А сега пак сме във влака и тримата, Вашек. Само че този път не знаем къде ще ни отведе той.

— И много хора неочаквано се обърнаха срещу нас — тъжно продължи Калина, — престанаха да ни разбират. Къде сторихме грешка, че загубихме доверието им?

Весели горчиво се усмихна:

— За това още Аристофан много мъдро е казал в своята комедия „Конниците“:

*Демосе, прекрасна власт
имаш, щом като от теб
всички люде се боят,
сякаш от тиранин!
Но се водиш за носа —
комплименти и лъжи
радостен приемаш ти,
зяпнал речите следиш,
а умът ти уж е тук
и все пак го няма!^[1]*

Калина замислено го погледна:

— Ти си образован човек, докторе, и винаги успяваш умно да обясниш нещата... Обаче това не може да се обясни. — Той отново се върна към своите тъжни размисли: — Съществуваха ли петдесетте години? Съществуваха. Допуснахме ли грешки тогава? Допуснахме. Но ние честно си признахме грешките и доблестно се стремяхме да ги

поправим. А сега казват за нас отчуждено, безпристрастно: те. Това все пак е страшно!

Земан се намеси:

— Не всички, Вашек. Съвсем не всички. — Той се обърна към Весели: — Аз пък знам друг цитат, докторе: „Може да излъжеш всички хора за кратко време или един човек завинаги. Но не е възможно да излъжеш за дълго цял народ.“

— Да, това го е казал Абрахам Линкълн — потвърди Весели.

Земан, увлечен в спора, започна енергично, със страстна вяра да се аргументира:

— ... така че сега мнозина от тях, както казва Аристофан, зяпнали следят хубавите речи, но много скоро очите им ще се отворят за истината и тогава заедно с нас ще пометат от републиката ни господин Пери Стейн и всичките му помагачи от акцията Уайт лайнс — Неблехова, Холи, Данеш, Шанда и целия този господарски елит...

Очите на Калина светнаха:

— Отлично, Хонза... отлично... Сега пак ми е добре... Чувствувам се както тогава, когато сред смъртта и унищожението в концлагера... вярвахме в живота...

Той тежко дишаше, очите му горяха, не можеше да продължи, но се усещаше, че е щастлив в този момент. Весели се втурна към него и му даде да сложи под езика си някаква таблетка:

— Вашек, Вашек, не бива да се вълнуваш така. Бъди разумен!

Калина уморено отпусна главата си върху възглавницата, изглежда, бе изчерпал всичките си сили и навярно се унасяше в дрямка. Но въпреки това доволно прошепна:

— Добре, че поне ти остана на поста си в милицията, Хонзик... Докато там има такива... като теб... има надежда...

Земан стана, готвеше се да си тръгне.

Но на вратата още успя да се наведе към Весели и да му прошепне с огорчение:

— Горкият, как се заблуждава. Всъщност мен също ме уволниха, докторе. Добре поне, че си имам Бланка и Лидушка.

Обаче и Земан се заблуждаваше. Тази пролет беше твърде неукротима и необузdana, а събитията през нея напиреха така, че човек

се задавяше и задущаваше, тъй като едва преглътнал една горчива хапка, вече трябваше да се справя с друга.

Земан не намери в дома си онова спокойно и сигурно убежище, на което се бе надявал.

Беше се завърнал от дома на Калина в апартамента си в жилищния комплекс, очаквайки да срещне разбиране и насърчение, но вместо това застана смаян и безпомощен пред дъщеря си Лидушка, която безутешно плачеше и му крещеше:

— Никога вече няма да се върна в това училище, татко!

Бланка, втората съпруга на Земан и повече приятелка на дъщеря му, отколкото нейна втора майка, я разбираше, галеше я, за да я успокои, но същевременно и се мъчеше да я вразуми:

— Бъди разумна, Лида... Трябва да бъдеш силна... Не бива да огорчаваш още повече баща си...

Лидушка продължаваше да ридае истерично:

— Знаеш ли какво ми беше? Изправиха ме пред катедрата... и казаха... Вижте как изглежда дъщерята... на един от онези... които са отговорни за престъпленията, извършени през петдесетте години... А аз стоях там... всички ме гледаха... ненавиждаха ме... и мълчаха... И Петр, татко... и Петр...

Земан най-сетне успя да се посъземе и изпълнен със съжаление и мъка заради това, което неговата дъщеря трябваше да изстрада заради него, й рече:

— Прости ми, Лидушка... Но нали ти знаеш, че това не е истина! Ала Лидушка избухна:

— Как мога да знам аз кое е истина?

И в своето отчаяние и безпомощност му изкрещя в лицето всички свои съмнения и обвинения:

— Как мога да знам аз дали на съвестта ти не тежи и смъртта на Бланкиния мъж, както сега всички говорят? Как мога да знам какво си вършил през онзи страшен период на петдесетте години, след като тогава си запазил поста си?... Как да те защитавам?...

И накрая изрече най-страшното обвинение:

— Как мога да знам дали на съвестта ти не тежи... и смъртта на майка ми?

Сякаш светът се срути върху Земан:

— За бога, Лида!...

След тази истерия Лидушка тихичко заплака:

— Оставете ме... Оставете ме всички на мира...

И избяга от стаята.

След нейното излизане Земан бавно се строполи на един стол до масата и подпря главата си с длани. Той беше потресен, дишаше тежко, мълчеше и навярно в този момент му се искаше да умре. Господи, какво му беше казало неговото момиче, момиченцето, топлото, живо вълшебство, с което нежно се милваше, когато след всичките онези трагедии, които трябваше да среща и да гледа в професията си, вечер се прибереше вкъщи, господи, какво му беше казало?

Бланка леко и съчувствено го погали по главата, болезнено натезжала от горчивата мъка и чувството за огромна, страшна несправедливост.

— Прости й, Хонза. Тя е твърде млада, за да се оправи в тази бъркотия и да понесе всичко това...

Земан помълча още известно време, докато успее да се съвземе от този шок и със стегнато гърло да произнесе първите думи:

— Господи, докъде стигнахме! А аз, глупакът, си мислех, че всичко може да загубя на този: свят, само не и единствената си опора — вас двете!

Бланка седна до него и го прегърна:

— Аз ти вярвам, Хонза. И няма да те изоставя, каквото и да се случи.

— Знам... — рече Земан, — само че Лидушка... Ти знаеш какво означава това дете за мен. Заради нея продължих да живея, когато се случи нещастията с Лида. Тя беше моята радост, смисълът на моя живот. Беше всичко за мен, преди отново да те срещна. А сега?

Бланка го разбираше, познаваше това чувство, бе изживяла моменти на отчаяние, безизходица от самотата и апатия към живота, когато бяха убили мъжа й в Планице. Колко години бе живяла след това с вкоравена, горчива обвивка на сърцето като жена, която е загубила способността си да се влюби отново, каква непреодолима бариера на враждебност, ирония и студено недоверие се бе издигнала между нея и останалите хора. Никога не можеше да повярва, че ще се случи онова чудо, че любовта отново ще се пробуди в нея и кръвта й ще заиграе, че пак ще се смее без тъга и огорчение, ще бъде щастлива и че всичко онова тъжно и страшно, което бе преживяла, ще й се

струва като отдавнашен кошмарен сън. Сетне се появи Хонза — и чудото стана.

Тя още веднъж го погали утешително по главата и рече мъдро и уравновесено:

— Остави я. Ще се наплаче, а после ще ти поиска прошка. Всичко ще си изясните. Та тя е още толкова млада!

Земан я помоли:

— Иди при нея, Бланичка, моля те...

И неочаквано реши:

— А когато се успокои, пригответи един куфар с най-необходимите неща за нея, за себе си и за мен!

— Защо? Къде искаш да идеш?

— Разбирам, че тя повече не може да се върне в училището. А нещата трябва да се поправят там, където са се развалили. Ще идем и тримата в Планище!

[1] Аристофан, „Конниците“ — превел от старогръцки проф. д-р Александър Ничев. — Б.пр. ↑

4

На майор Земан сега му се струваше, че е попаднал в ролята на капитан Ахав^[1], тръгнал да търси своя бял кит, така страстно жадуваше да открие истината за себе си, отблизо да я погледне право в очите и да се убеди, че страшното обвинение, което бе чул по телевизията и от прокурора, е подла лъжа, интрига, злобна клевета. Би понесъл по-лесно, ако го бяха обвинили, че при някой друг случай със своето неправилно разследване е причинил съдебна грешка, понякога, макар и в изключителни случаи, това можеше да се случи и при най-старателно извършената работа, но така да се изопачава и омаловажава известният случай с жестокото убийство на четиримата ръководители в Планице, му се струваше светотатство.

Още виждаше пред очите си чистото, още от зори горещо лятно утро, пропито от спокойствието на нощта, сякаш сътворена за влюбени, когато бяха заловили техните убийци сред пшеничената нива. Отново и отново му се явяваше моментът, когато, изпълнени с гняв и възмущение, заедно с доброволните отрядници наскочаха от камионите върху полския път и бързо се разгърнаха в кордон. Тъкмо се готвеха да тръгнат към близката горичка, за да я претърсят, когато чуха зад себе си вик. Скитникът нехранимайко Еман Заhradник тичаше към тях, ръкомахаше и крещеше: „Свини! И господин директора са убили... Тук са. Крийт се в житата и ужасно се страхуват от вас. Елате, ще ви заведе...“ Тогава неочаквано сред житните класове се надигна горският Босак и побеснял от гняв, изстреля серия патрони от автомата си. Както тичаше, Еман разпери ръце, вечният му другар, акордеонът, който винаги носеше със себе си, праметнат през рамо, полетя и се зарови в праха на полския път. Когато изтичаха при него, вече бе престанал да диша, от устата му течеше струйка кръв. Втурнаха се навътре в пшеничената нива, откъдето бе стрелял единият от убийците, горският Босак. Оперативната група на милицията, доброволните сътрудници с цивилни дрехи, както бяха дошли от нощна смяна край машините. Начело тичаха Житни, старшина Матис

и той, Земан, с пистолет в ръка. Още звучаха в ушите му думите, които за последен път бе извикал: „В името на закона... Предайте се!... Хвърлете оръжието!“ Откъм пшеничената нива не се чуваше нито дума, нито изстрел, само изчакваща, тревожна тишина... А сетне кордонът откри стрелба.

Сега, след петнадесет години, отново стоеше заедно с Бланка и Лидушка над същата голяма пшеничена нива. Тя беше все още пролетно раззеленена, около нея се смееха ливадите с жълтите глухарчета, над които весело пееха чучулигите. Долу лениво се влачеше реката в своето лъкатушещо корито сред обрасли с растителност брегове, слънцето се отразяваше като в сребърни огледалца на местата, където водната повърхност леко се къдреше. На срещуположната страна зад реката се извисяваха залесените хълмове, а въздухът беше така чист и прозрачен, че дори и от това разстояние можеха да се различат обсипаните с шишарки върхове на старите смърчове, прошарени тук-таме от свежата зеленина на брезите.

Сред този живописен пейзаж се гушеше селцето, тридесетина къщички с блестящи варосани фасади, малката църквичка с луковицообразна камбанария, обкръжена от короните на мощни липови дървета, и прилепналата до нея сграда с покрив в стил барок на стария свещенически дом, а малко по-нататък, зад градината, малко нееднородно стърчащата модерна етажна сграда на училището.

Това беше Планище.

Земан и Бланка стояха над него със свити от вълнение гърла. Това беше едно красиво кътче от Морава, изпълнено с мир и спокойствие, но въпреки това с него бяха свързани най-страшните и драматични моменти от техния живот.

Внезапно долу, откъм селото, като от тътнещ котел ревноха високоговорителите, изпрацащи своята песен към всички околни хълмове в многогласно ехо.

Беше Карел Гот, който по широко отворените, гърмящи репродуктори пееше своята песен „Леди Карнавал“.

Все пак времената бяха други.

Земан преглътна, за да овладее вълнението си, и със слаб опит за усмивка рече:

— Да вървим!

И заедно със своята жена и с дъщеря си тръгна надолу към Планице.

Стояха и тримата в гостната стая със старинни скринове и големи пухени завивки в старата селска къща на семейство Мутлови, която някога с такива усилия бе ремонтирал Карел Мутъл — а дядо Свобода, бащата на Бланка, седеше до масата и от изненада и радостно възмущение не можеше да говори, само мачкаше ръце с треперещи пръсти, склучени пред него на масата.

Бланка проговори първа и трогнато рече:

— Ето ни тук при вас, татко!

После тръгна край столовете, масите, шкафовете, старите фотьойли, дивана, леглото и всички неща, които някога й бяха принадлежали и сред които бе прекарала част от младините си, леко и нежно ги докосваше като някакви реликви и сякаш ги поздравяваше, а сетне развълнувано възкликна:

— Всичко тук се е запазило, както си беше... Всичко...

Старият Свобода най-сетне се посъвзе от изненадата, скочи и нервно захвана да се щура из помещението, за да им предложи най-хубавото, което имаше, но само безпомощно се луташе, тъй като нищо не можеше да намери.

— Колко хубаво, че дойдохте, деца... А Лидушка колко много е пораснала... станала е цяла госпожица... Ти вече във ваканция ли си, момиченце? Защо не ме предупредихте с писмо... Аз щях... Дори не е разтребено както трябва... С какво да ви нагостя?... Нали знаете... самотен старец... готвя си от дъжд на вятър...

Бланка го успокояваше:

— Не се тревожи, татко. Аз всичко ще направя!

Свобода успя да открие поне някаква бутилка в един шкаф и я занесе на масата:

— Ще пийнеш ли с мен сливова, Хонзик?

И без да чака отговор, донесе две чашки. Духна в тях, избърса ги с не съвсем чиста кърпа, която извади от чекмеджето, и наля ракия:

— Такава сливова няма да намериш в Прага. Все още ми останаха седемнадесет сливови дървета в градината. Девет от тях трябваше да отсека, порази ги някаква болест. — Той вдигна чашката си. — Е, какъв тост ще вдигнем?

— Нека сливите ви отново узреят — чукна се с него Земан, — а ние да сме по-добре, отколкото през тази побъркана пролет. Нека есента е по-мъдра!

Свобода пи с него за този тост, но веднага рече:

— Защо? Пролетта не е лоша. Има достатъчно влага...

Земан се учуди. Познаваше Свобода като стар комунист още отпреди войната, който никога не бе преставал активно да следи и да се вълнува от политическата съдба на своята родина. Попита невярващо:

— Вие не четете ли вестници, татко?

— Да, чета — без голям интерес отвърна Свобода, — големи магарии вършите в Прага, това е вярно. Всички тук казват така. Понякога хората чак се смеят на това, което пише във вестниците.

Земан не можеше да повярва на ушите си:

— Смят ли се, казвате? Нима не го приемат сериозно? Не се ли страхуват за републиката ни?

— Тук хората се страхуват само от едно — усмихна се Свобода: — да не би някой от вас в Прага да се побърка и да реши да ни връща обратно добитъка и земята. Какво ще ги правим, за бога...

Земан беше все повече смаян:

— Та те не ги ли искат обратно? Не желаят ли да напуснат кооперативите? Та нали преди петнадесет години...

Свобода не го остави да се доизкаже:

— Да, скъпи, това, което някога е било, вече не е така. Днес вече селото ни е социалистическо и никой не може да го промени. Работата върви добре, хората никога не са били толкова заможни.

Земан облекчено се засмя:

— Тогави ми налейте още една чашка, татко!

Свобода напълни чашката му със сливовица, Земан я изпи на екс и весело се обърна към дъщеря си:

— Виждаш ли, Лида? Това направихме ние през онзи страшен период на петдесетте години, заради който ме обвиняваше. Основахме кооперативните стопанства, които сега никой не иска да напусне. — И с весела, ирония добави: — Дори и с насилие!

Лидушка не знаеше накъде да погледне, очите ѝ дори, изглежда, се бяха напълнили със сълзи. От всичко това в главата ѝ бе настъпила

бъркотия, започна да се страхува, че несправедливо бе обидила своя чудесен татко, който продължаваше да изглежда като момче.

Бланка разбра смущението ѝ и съчувствено я прегърна с ръка през раменете, като ѝ рече:

— Ела, ще ти покажа старата си кухня. А после ще се преоблека и заедно ще сготвим. Какво бихте желали за обяд, мъже?

— Заколи една кокошка и я пригответи със сметана — весело предложи Свобода, — и така тези трътки само ми цапат двора. Нека се нагостим хубаво! — Наля за трети път чашките: — Е, ще пийнем ли, Хонзик?

Ала Земан отказа:

— Не, татко. Трябва да съм с бистра глава. Имам да уреждам някои неща в селото.

— Трябва да разследваш ли? Някакъв нов случай?

— По-скоро стар, но някои искат да направят от него нов.

— За какво става въпрос?

— За истината. И за нещо повече. За смисъла на всичко това, което извършихме през последните двадесет години. За партията!

Тогава Свобода със спокойното превъзходство на своя опит и възраст му рече:

— За нея не се тревожи, тя е преживяла какво ли не, ще се справи и с тази пролет. Например спомням си двадесет и девета година. Когато ръководители бяха Илек^[2] и Болен^[3]. Тогава изглеждаше, че партията ни ще се разпадне. Но виждаш ли, дойде Готвалд.

Земан с възхищение и искрена благодарност му каза:

— Вие сте мъдър, татко!

Свобода хитро се усмихна:

— А ти не си ли? Вече си на години и имаш висок чин. Значи и трябва да си мъдър, Хонзик.

Вдигна чашката със сливовица:

— Да пием за мъдростта и самообладанието!

Земан се чукна с него:

— Последната чашка, татко, и тръгвам!

— Къде?

— Там, където някога започна старият случай. В училището!

Той стоеше в тихия, празен коридор пред вратата на класната стая и нямаше кураж да влезе. Отново в подсъзнанието си чуваше това, което някога бе казал пред членовете на местния народен съвет — директора на училището, Мутъл, Бабицки, Вчелак и Анка Шандова:

— ... първо, аз с радост дойдох тук, защото установих, че тук живее един мой приятел. Второ, горският Босак ме интересува повече, отколкото предполагате. И трето, тук действително има пожари, другари. Погледнете... тук, тук, тук... хамбари, селскостопански постройки... плевници, складове за машини и сечива... вече цял месец пожарите се ширят край вашето село. Знаете ли какво означава това? Или е една спирала, която рано или късно ще свърши тук. Или е кръг и подпалвачът произхожда от вашето село...

Той се овладя, натисна бравата и влезе.

Класната стая не беше празна. На катедрата седеше възрастна, белокоса жена, много слаба и суха, с очила и строг вид, която поправяше училищните тетрадки. Той веднага я позна, но тя него не. Повдигна очи и студено попита:

— Какво обичате?

Земан все пак с известно вълнение отвърна:

— Не ме ли помните вече, госпожо директорша?

Жената от катедрата отрицателно поклати глава.

Тогава Земан и се представи:

— Майор Земан. Аз тогава...

Вече ѝ стана ясно, строго го попита:

— А, вие ли сте? Какво още искате?

Това посрещане не беше твърде приветливо. Земан се чувствуваше не съвсем на себе си, търсеше думи:

— Това беше най-трагичният случай в моята практика... Мислех, че...

Жената категорично го прекъсна:

— Болката вече попремина. По-добре е да не се връщаме към това!

— Но аз мисля...

Отново го прекъсна:

— Знам, разбирам ви. Наскоро по този въпрос идва тук един млад поет, Данеш, мисля, че се казваше. Очите му бяха едни честни,

възторжени. Събираше подписи за някаква резолюция.

Земан рязко и гневно попита:

— И вие подписахте ли я?

Госпожа директоршата отвърна спокойно и уравновесено:

— Да!

— Да?

Земан беше смаян, невярващо повтори:

— Вие наистина ли я подписахте?

Госпожа директоршата спокойно му обясни:

— А защо не? Ние тук в селото не сме нито отмъстителни, нито жестоки. Свещеникът си е изтърпял наказанието, защо да му вредим повече. Аз си живея тук тихо и спокойно редица години и всичко забравих. Простих на всички, и на вас!

Земан беше ядосан, нищо не разбираше:

— На мен ли? Защо на мен?

— Вие най-добре знаете това!

— За бога, госпожо директорша, та вие бяхте тук. Те убиха вашия съпруг! Вие видяхте всичко с очите си!

Госпожа директоршата отвърна тихо, с достойнство:

— Видях това, което можеше да се види. И зная само това, което можеше да се узнае. А какво се е криело зад всичко това, не знам и не искам да знам!

Земан искаше да продължи да се бори за своята истина, потресено възкликна:

— Но това все пак...

Тя отново го прекъсна, като го попита студено и враждебно:

— Какво искате още?

Той разбра, че е загубил, стисна устни и приключи:

— Вече нищо!

Обърна се и излезе.

Лейтенант Матис, началник на околийското управление на НМ, докара Земан в кооперативния двор със собствената си волга точно в момента, когато тракторите тръгнаха оттам за полето. Председателката на кооперативното стопанство Анка Шандова енергично ръководеше тяхното потегляне подобно на генерал, който изпраща танковете в

атака, крещеше, нареждаше, молеше и увещаваше, а мъжете в мощните машини ѝ се подчиняваха.

Когато най-сетне тя забеляза Матис и Земан, бързо и нетърпеливо го попита:

— Какво има, Ладя? Не виждаш ли колко работа имам?

Матис, който, изглежда, беше малко под чехъл, виновно ѝ се усмихна:

— Виж кого ти вода, Аничка. Позна ли го?

Шандова беше енергична жена, веднага се ориентира:

— Как няма да го позная? Земан! Добре дошъл! Я виж какъв гостенин ни е навестил!

Тя му стисна ръката с бодростта на опитен ръководител. Земан бе приятно изненадан от това посрещане, толкова различно от онова, което беше преживял в училището.

— Не знаех, че сте се оженили с Матис.

Шандова му обясни с малко груба самоирония:

— Искаше малко да си повиши нивото, това е причината. Мечтаеше за кола, затова се принуди да ме вземе, а пък аз му я купих, нали, Ладя? Просто вече му беше омръзнала тази ваша милиционерска немотия.

Земан се приспособи към нейния лек, ироничен тон:

— А вашата текезесарска? Още помня как тогава в училището се нахвърли върху мен: „Ние тук, другари, като луди агитираме хората за кооператива, получаваме по три крони на трудовен и стопанството ни се разпада. Побъркваме се от грижи и работа, а на вас в Прага това ви е безразлично“ — пародираше Земан нейната тогавашна устатост, — „вие в Прага навярно вече сте в комунизма!“

Той я гледаше със симпатия. Вярно, че през тези петнадесет години, откакто не я беше виждал, беше малко наедряла, беше се поразширила, стъпваше с широка крачка на яките и силни стълбове на краката си, с една дума, беше мъжкарана, но иначе се беше поуспокоила, помъдряла с годините и от нея лъхаше такава самоувереност, решителност, праволинейна откровеност и пристрастие към работата, в чийто смисъл вярваше, че Земан се чувствуваше добре с нея. Без да се хвали, само с някаква делова, естествена гордост тя констатира:

— Така ли? Значи сега ние сме по-скоро в комунизма. — И направо, без скрупули, го попита: — Защо дойде? Какво искаш? Служба ли?

Земан леко се изплаши:

— Аз ли? Как така? Защо?

Матис леко се изкашля, преди да му обясни смутено и с неудобство:

— Ние видяхме предаването по телевизията!

Земан енергично възрази:

— Не, искам нещо съвсем друго от вас!

Беше му мъчително, че така не го разбират.

Ала Шандова беше убедена, че правилно го е разбрала, мислеше, че само мъжката гордост му пречи да изкаже молбата си, която очакваше да чуе от него. Затова със спокойна непринуденост премина направо по същество:

— Ако имаш някакви проблеми в Прага, зарежи ги и ела при нас. Тук хората ще те обичат и никой няма да те упреква за нищо!

А Матис веднага допълни:

— Не мисли, че Аничка ти предлага някаква черна работа на общ работник. Ние имаме модерно производство и всички професии могат да ни бъдат полезни тук. А на някои места се работи с бели престилки като в лаборатория.

Земан го гледаше заинтригувано и учудено — значи това беше онзи старшина, момъкът, който подобно на скорпион или на видра не оставяше на мира нито един воден басейн с риба, районният старшина, който преди петнадесет години се оплакваше колко слаб и безпомощен се чувствава в своя голям район? Сега беше пуснал бирено коремче, взеше се във волга, имаше улегнал и достоен вид като истински околийски началник и с гордост го развеждаше из двора на кооперативното стопанство, сякаш беше неговото царство. И имаше с какво да се похвали — дворът беше чист и бетониран като летищна писта, обкръжен от редица нови, модерно оборудвани сгради от железобетонни конструкции и панели, в които се помещаваха механизирани обори, складове, работилници, покрити паркинги за селскостопански машини, административен център, кооперативен клуб и не знам още какво. Това е по-скоро истински завод за месо и брашно, помисли си Земан, отколкото стара селска каторга, каквато я познаваше

от миналото. Матис отвори плъзгащата се врата на един от дългите обори, за да може Земан да надникне вътре:

— Помниш ли как някога изгоря първата ни кооперативна кравеферма? — обясняваше той с патриотичен ентузиазъм. — А виж как изглеждат сега нашите обори. Анка има тук над триста крави, пълна механизация, автомати...

Ала Анка нетърпеливо го прекъсна. Тези тържествени речи, с които съпровождана всяко посещение на журналисти, разни ръководители и делегации, които идваха на тълпи тук, отдавна вече й досаждаха.

— Какво би искал да работиш тук? Отговорник по безопасността? Ще ти дам заедно със заплатата в натура повече, отколкото можеш да спечелиш с майорската си униформа. Е, какво? Съгласен ли си?

— Не!

Това я накара да се учуди — дори леко се засегна, че някой може да отхвърли такова великодушно предложение. Навъсено го попита:

— Какво искаш тогава?

— Искам да дойдеш с мен пред съда в Прага. Като свидетел!

Тя не очакваше това. Подразни се. Рязко отвърна:

— Ти си се побъркал! Да дойда сега? Посред пролетната сеитба?

Матис искаше да помогне на Земан и плахо се намеси:

— Той ми обясни, че сега в Прага се решава съдбата ни, Анче!

Ала Шандова рязко му възрази:

— Тук също се решава сега всичко. Ние в провинцията, скъпи мой, нямаме време да се занимаваме с вашите пражки истерии и глупости. Нито пък имаме желание да се забъркваме в тях. Вие в Прага можете да са събирате по митинги, манифестации, да крещите и да се заяждате, но ние трябва да работим, за да има следващата пролет, когато изтрезнеят главите ви — рече тя с груба откровеност, — какво да ядете!

Земан не се предаваше, искаше на всяка цена да я убеди:

— Става въпрос за всички нас, Аничка. За мен, за твоя Матис и за теб. Нима не знаеш какво твърди онзи негодник, свещеникът?

Шандова спокойно потвърди:

— Знаем. Идваха тук с някаква резолюция.

Земан се възмути:

— Ти също ли я подписа?

— Не. Такива безобразия аз не подписвам — усмихна се Шандова, — пък и Ладя навярно щеше да ме убие, ако бях я подписала. — Но веднага стана сериозна:

— Както и да е било, струваше си. Дори и с цената на четири човешки живота.

— Господи, нима и ти мислиш, че...

— Аз нищо не мисля, аз само знам, че трябваше да се направи всичко възможно, за да убедим тези твърди селски тикви. Борбата беше жестока, но си струваше... Днес вече всичките ми съселяни имат нови или преустроени къщи, хладилници, телевизори, бани, автомобили, веранди с кахлени плочки — и облицоват стаите си с чамова ламперия... — Тя си спомни нещо и се обърна към Матис: — Набави ли боровия материал, Ладя?

Матис наведе очи и виновно измърмори:

— Още не съм ходил в горското управление, Аничка!

Шандова избухна:

— Ти си един неспособен човек, заради теб пак ще бъдем последни в селото!

Обърна се към Земан:

— Е, какво, искаш ли тази служба?

Земан бе смаян от това, как тя делово, с непоклатимо селско спокойствие разсъждава, и то в момент, когато наоколо, както му се струваше, светът се срутва. Не се разбираха, сякаш говореха на различни езици. Разбра, че няма смисъл да настоява повече и да ѝ обяснява, затова уморено, но решително отвърна:

— Не!

Всичко това накара Земан да изпадне в депресия и отчаяние. А най-лошото беше, че колкото и да се съпротивляваше, започна да го гложди червеят на съмнението. Каква е била всъщност истината? Колкото повече мислеше, толкова по-силно си даваше сметка, че в случая, който дотогава му се струваше съвсем ясен и праволинеен, изведнъж се появиха логически празнини, непонятни места, странни, необясними паузи, както в кардиограма на болно сърце. Може би причина за това бяха студените, отблъскващи очи на госпожа директоршата или грубоватото откровените думи на Анка: както и да е било, струваше си, дори и с цената на четири човешки живота, а може

би беше плод на възбудената му фантазия, която не можеше да контролира с точна памет след тези петнадесет години, изтекли оттогава. Внезапно той осъзна, че не знае почти нищо за случая в Планище, освен онова, което бе видял с очите си, че познава само блестящо белия, невинно прозрачен връх на ледника, а тъмната, зашеметяваща планина в глъбините под него може само да гадае и да предполага. Отново рекапитулира всичко в мислите си: беше дошъл тук въз основа на писмения донос на някой си горски, Босак, който му бе показал Калина и му беше обяснил, че въпросното лице може би е бившият сътрудник на гестапо. После това подозрение му бе потвърдено по телефона — без всякакви веществени доказателства — от друг служител на Държавна сигурност — от Житни. Заедно с него бяха отишли да арестуват Босак и заловиха сина му Ярда, който им каза, че баща му се намира в дома на свещеника... Побързаха да идат там, но в това време се разнесоха трагичните изстрели в училището. А сетне вече, изпълнен с омраза и гняв, само тичаше из пшеничната нива, стреляше, арестуваше... — Петнадесет години бе живял с убеждението, че всичко, което бе направил тогава, е човечно, правилно, законно, доблестно и честно, не бе изпитал и капчица съжаление, когато двамата убийци, горският Босак и кръчмарят Бенеш, които успяха да заловят живи сред житата — по-късно бяха осъдени и обесени. Но сега започна да се колебае, да размисля и да комбинира — и това беше страшно... Колкото повече дисекцираше този случай, толкова повече му се струваше, че истинската мотивировка и действителната истина за него са сложни, почти неразгадаеми.

Повече от час той прекара на пейката под старата липа пред къщата на Мутлови, опрян на зида, в мрачно мълчание, вгълбен в мислите си, без да усеща колко ясна и уханна е нощта край него, такава, каквато може да бъде само през пролетта. Беше сам — след като се бе върнал от своята мъчителна обиколка из селото и неговите хора, Бланка някак странно го избягваше, свеждаше поглед пред него, беше му сервирала вечерята, която той почти не докосна, ала бе разговаряла само най-необходимото със странно притеснен глас.

Сега обаче тя неочаквано излезе от къщата и седна до него на пейката. Отново бяха заедно под старата липа, както някога, много отдавна, но сега и двамата бяха по-възрастни и върху тях тегнеше бремето на онова, което бяха преживели. Земан подсъзнателно

усещаше, че Бланка се измъчва от някаква неприятна тайна, която се бои да му открие. Внезапно тя промълви:

— По-добре да бяхме си останали в Прага, Хонза. Може би Калина... — Но като видя как нервно я погледна Земан, веднага млъкна, не се доизказа и промени темата на разговора: — Тук всичко ме гнети. Мислех си, че болката е преминала... Но всичко е пак пред очите ми... Онези страшни минути... които си мислех, че няма да мога да преживея... Не трябваше да идваме тук!

Земан най-сетне, за първи път през тази вечер, проговори и бавно започна да изповядва това което му тежеше:

— Това село навярно е нашата съдба... Някога тук застреляха мъжа ти... А сега заради него ще погубят и мен!

Бланка още не знаеше това. Тя се уплаши:

— Какво?

— Аз не ти казах истината. Не съм си взел отпуск заради Лидушка. Просто мен ме уволниха заради случая в Планице!

Бланка се ужаси:

— Господи, Хонза...

— След три дни трябва да се явя пред реабилитационния съд. Затова дойдох тук... Пристигнах в това село, за да събера сили и увереност в себе си, преди да се явя на процеса. Но намерих тук още по-голямо безпокойство.

— Кой иска да бъде реабилитиран? Той ли?

— Да. Свещеникът!

Бланка с мъка търсеше думи:

— А съвсем сигурен ли си... че тогава всичко с него беше наред?

Земан раздразнено възкликна:

— Нима ти се съмняваш в това?

— Не, не се съмнявам, Хонза... Знам, че ти винаги си бил честен и почтен човек... В теб никога не съм се съмнявала — и никога няма да се усъмня... Ще остана с теб... ще ти вярвам... каквото и да се случи! Но ти знаеш ли цялата истина за случилото се... През онези години имаше процеси... и ти сам ми казваше... — Неочаквано тя призна: — Аз обичах свещеника, ти знаеш защо... Той беше тих, добър човек... А после повярвах във вината му и смъртно го намразих... Но сега, когато го видях на телевизионния екран... Не можах да заспя... Цяла нощ мислих за него...

Земан рязко я попита:

— Вече не вярваш ли, че е виновен?

— Не, не че не вярвам... Само че... не съм съвсем сигурна!

Земан ядосано стана от пейката:

— Значи и ти? Откъде се появи изведнъж това недоверие у всички вас? Кой го насади? Човек може да се побърка!

Бланка тихо му зададе въпроса:

— А ти, Хонза, не се ли съмняваш поне малко?

Земан не отговори, продължи нервно да разсъждава:

— Всичко беше толкова ясно, прозрачно и просто. Ние стояхме от едната страна, а врагът от другата... Убийците убиваха, а ние ги наказвахме за това... Туй бяхме ние, честните хора на закона, а там — престъпниците... Защо трябва сега да е иначе?

Той взе решение:

— Ще ида при Калина. Ще говоря с него, дори и доктор Весели няма да ми попречи да го направя. Трябва да ми каже истината!

Тогава Бланка с кротка тъга му рече това, което през цялото време ѝ тежеше:

— Вече няма да ти я каже, Хонза!

Земан рязко и уплашено я погледна.

Бланка погали ръката му, накара го отново да седне до нея на пейката и го прегърна, за да го утеши:

— Страхувах се да ти го кажа, когато видях колко ти е тежко. Следобед пристигна телеграма от мама... Тази сутрин Калина е починал!

Това беше като гръм от ясно небе. Земан едва сега, с почти физическа болка, осъзна колко прекрасна е пролетната нощ край тях, колко жива и топла е тя и как им говори с хиляди гласове и звуци: на акордеона в далечината, лая на кучетата, любовните крясъци на жабите, шепота на листата и звездите, риданието на кукумявката и далечния, весел и възбуждащ смях на някакво девойче.

Само един глас завинаги вече щеше да липсва в нощта.

Мъдрият, ласкав, човешки топъл глас на Калина!

[1] Герой от романа „Моби Дик или Белия кит“ от Хърман Мелвил. — Б.пр. ↑

[2] Илек, Бохумил (1892–1963) — чешки политик, генерален секретар на ЧКП през годините 1921–1922 и 1925–1929, представител на опортюнизма и ликвидаторството в ЧКП. След Петия конгрес на ЧКП, през 1929 г. е изключен от партията и преминава в буржоазния лагер, емигрира през 1948 г. — Б.пр. ↑

[3] Болен, Вацлав (1887–1963) — чешки деятел на работническото движение, журналист, представител на опортюнизма и ликвидаторството в ЧКП. След Петия конгрес (1925) заедно с Илек е изключен от ЧКП. — Б.пр. ↑

5

Някой невидим постави игличката върху грамофонната плоча и ритуалната зала на крематориума се огласи от „Марша на загиналите революционери“, който в това голямо празно помещение още повече подчертаваше трагизма на самотната смърт на Калина.

Погребението беше скромно и тъжно.

Върху ковчега имаше само един букет червени карамфили, а край него бяха поставени три венеца.

Погребалната зала беше празна, само първата пейка бе заета от шестимата доблестни хора, които бяха дошли да се простят с Калина — Земан, майка му, Бланка, Лидушка, доктор Весели и бившият шеф на криминалния отдел, първият началник на Земан в Прага, а сега вече пенсионер, майор Павласек.

Бланка погледна с тревога мъжа си. Виждаше колко е преbledнял, владееше се, но въпреки това устните му едва забележимо трепереха, а очите му бяха плувнали в сдържани сълзи.

Сега за втори път губеше баща си. Ласкавият, близък и мъдър човек, на когото винаги можеше да се опре и в трудни моменти да иде при него за съвет. Сега щеше да бъде сам. Знаеше това.

До него Павласек трогнато прошепна:

— Дори и залп за почест не му изстреляха! Дори и залп за почест...

И ковчегът с тялото на Калина без залпове за почест, тихо и скромно, както майорът бе живял, бавно изчезна зад завесата, отделяща театъра на мъртвите от лудешката комедия, която с конвулсивно бързване играеше светът на живите през тази пролет...

Те излязоха от крематориума навън в делничния ден и своите делнични грижи мълчаливо, всеки погълнат от мислите и спомените си за тъжната раздяла. И денят край тях беше необикновено притихнал и пролетно сълзлив.

Следващата група опечалени, която мина край тях и започна да заема местата за новия обред, подканвана да побърза от изпълнителя

на церемонията, ги изтръгна от мрачното мълчание.

Фабриката за покойници работеше с пълни обороти, делово, без сантименталности и с цинична рутина. Поглъщаше ковчезите на конвейера и изплюваше обратно в белия ден опечалените живи, като с този акт ги избавяше от най-голямата тъга и бремене.

Земан проговори първи, изричайки на глас онова, което през цялото време на погребението на Калина беше мислил:

— Това е първият мъртъв — жертва на този процес. Започвам вече да разбирам прокурора.

Всички останали го погледнаха изненадано. Павласек попита:

— Кой прокурор, Хонза?

Земан не му отвърна, а се обърна към доктор Весели:

— Ти сигурно имаш тази книга, докторе!

— Коя?

— „Процесът“ от Франц Кафка!

— Имам я.

— Ще ми послужиш ли с нея?

— За какво ти е?

— Бих искал да я прочета, преди да настъпи утрешният ден.

— А какво ще има утре?

— Ще се явявам пред съда.

Майката на Земан ужасно се изплаши:

— Ти ли, Хонзик? И защо, за бога?

— Всъщност и аз не знам, мамичко. Знам само едно — че не бива да има повече мъртви в този процес, нито пък в други такива процеси... Затова искам добре да проумея нещата, преди да го направя.

Той говореше така загадъчно, че останалите бяха объркани. Павласек го попита от името на всички:

— Какво искаш да направиш?

И Земан им призна:

— Това, което са правили съветските командири в критичните моменти на обкръжение по време на войната, когато са искали да предотвратят следващите жертви и да запазят поне остатъка от полка за бъдещите сражения. Издавали са заповед: Пренесете стрелбата върху мен!

Те го разбраха и се изплашиха. Искаше да се пожертвува. Весели възкликна:

— Ти си се побъркал, Хонза!

Бланка тревожно го хвана за ръката:

— Не бива да го правиш!

Ала Земан, обзет от някаква странна вътрешна треска, упорито настояваше на своето решение:

— А какво да направя? Останах сам. Калина умря. Житни замина! — Обърна се към Весели: — Ще се явя пред съда, викат ме заради случая в Планице. Нима трябва да забъркам и теб — обърна се към Павласек, — или пък теб? Или пък други хора от милицията?

Весели деликатно му подсказа едно от възможните решения:

— Ако може да ти помогне, остави на Калина това, което е негово. Сигурно би се съгласил. И самият той никога не би избягал от отговорност.

Земан рязко отхвърли предложението му:

— Не... това е битка на живите... Мъртвите нека почиват в мир, за тях страданието вече свърши... А ако трябва още някой да падне, нека бъде онзи, който доброволно е останал в котела. Пренесете стрелбата върху мен!

Бланка с ужас си даде сметка, че решението му е твърдо и че ако не се случи нещо, ако някой веднага не направи нещо, ще го загуби.

С ужас в очите тя прошепна:

— За бога, Хонза! Съзнаваш ли какво говориш?

Тъмният кораб на храма сега, преди да се свечери, излъчваше още по-силно тайнствената си мистичност, потискаше Бланка със своята монументалност и чиста готическа строгост, приличаше на стряха от склучени пръсти и длани, в чиято сянка трептеше нещо нереално преходно, някакви блуждаещи светлинни, ситни блестящи точки в мъглива мараня, изглежда, от пламъците на свещите, които се възнасяха и танцуваха като светещи души над тресавището в здрачната дълбочина край олтара.

Бланка никога не би се осмелила да направи това, което сега предприемаше, ако не се страхуваше толкова много за Земан. Дълго трябваше да разпитва, скромна и незабележима в своето притеснение, докато накрая успя да установи, че свещеникът живее като гост в жилището на свещеника при Тинската катедрала. Тя влезе там през

онази привечер със свито от вълнение гърло и притеснена от неочакваната среща, но не намери там свещеника. Някакъв млад свещеник, бледен, аскетичен и строг, я отпрати да го търси в храма.

И затова сега пристъпваше несигурно, крачка по крачка из здрача на катедралата, подобна на студен, недостъпно тих оазис за съзерцания наред топлата пролетна пражка вечер, заедно с която през вратите и прозорците се промъкваше тъмнината и я принуждаваше да се лута като слепец, да опипва с ръце старинните дървени пейки, клекала и колони, за да може да се придвижи напред към мястото, откъдето се носеше далечен, пресипнал и изморен старчески глас.

— ... пред вратата на закона стои пазач. При този пазач пристига един човек от село, мъж, и помолва да влезе в закона. Но пазачът казва, че сега не може да го пусне. Човекът се позамисля и после пита дали по-късно ще му се разреши да влезе. „Възможно е — отговаря пазачът, — но сега не.“ Понеже вратата на закона както винаги е отворена и пазачът се дръпва настрана, човекът се навежда, за да надникне през вратата и да види какво има вътре. Пазачът го забелязва, засмива се и казва: „Ако толкова много ти се иска, опитай се все пак да влезеш въпреки моята забрана. Но помни, че аз имам власт. При това съм най-нисшият пазач. Вътре има много зали и пред вратата на всяка стои пазач, всеки с по-голяма власт от властта на предния. Аз самият не се решавам да погледна дори третия...“^[1]

Бланка все още не можеше да открие откъде иде този библейски глас. Във вечерния мрак ѝ се струваше, че в храма има хиляди ниши и завои, че той е един безкраен лабиринт от странични кораби и параклисчета, тя шареше с поглед по техните тайнствени кътчета, в които все очакваше да види собственика на гласа, ала вместо него с уплаха откриваше странните мъченически фигури на светците, символизиращи повече Смъртта, Тъгата и Скръбта, отколкото Живота. Катедралата изглеждаше съвсем празна — затова гласът звучеше още по-тайнствено и подобно на вик на нощна кукумявка непрекъснато я примащваше и съпровождаше.

— ... човекът от село не е очаквал такива мъчности; той си мисли, че законът би следвало да бъде достъпен за всекиго и по всяко време. Но като поглежда после по-внимателно пазача, като вижда кожата му, големия му и остър нос, дългата, рядка, черна татарска

брада, той решава, че все пак ще бъде по-добре да почака, докато получи позволение да влезе... [2]

Най-сетне откри мястото, откъдето идеше гласът. То беше близо до олтара, където в стария амвон до монументалната подпорна колона на храма по-скоро усещаше, отколкото виждаше някаква тъмна фигура, която на светлината на малката електрическа крушка там четеше от една книга:

— Пазачът му дава едно ниско столче и го накарва да седне отстрани до вратата. Той седи там дни и години. Прави много опити да получи достъп и дотяга на пазача с молбите си... [3]

В този момент гласът млъкна и лицето на мъжа от амвона се ужаси. Той беше свещеникът от Планище, и Бланка разбра какво го бе потресло толкова много. Беше тя самата, която бе застанала точно пред него и го гледаше отдолу със своите големи очи. Каза му:

— Бих искала да говоря с вас, господин свещеник!

Те седнаха един срещу друг в студената сакристия и чак сега, отблизо, Бланка успя да види колко остарял и грохнал е планишкият свещеник. Той се беше посъвзел от уплахата, но все още беше много разтревожен от неочакваната среща. Бланка също беше развълнувана, непразно се мъчеше да си спомни думите, които през целия ден бе обмисляла и с които сега искаше да започне. Най-сетне свещеникът я попита:

— Защо си дошла, дъще? Какво искаш от мен?

Тя отвърна, задъхвайки се:

— Говорехте от амвона за закона и справедливостта...

Свещеникът смутено призна:

— Само учех един текст. И то пасажа, който ми е най-близък.

Бланка най-после успя да преодолее смущението и притеснението си и намери кураж да заговори по своя въпрос:

— ... аз дойдох да ви моля именно за тази справедливост!

— За кого?

— За моя мъж!

Свещеникът помълча известно време, а после попита:

— Кой е твоят мъж, дъще?

— Майор Ян Земан.

Свещеникът прошепна:

— Всемогъщи господи!

Бланка страстно му каза право в лицето:

— Може да са постъпили несправедливо с вас, господин свещеник, но вие нямате право да си отмъщавате за това на друг невинен, честен и почтен човек и да постъпвате несправедливо с него. А Хонза е честен и почтен, никога през живота си не е навредил съзнателно на никого.

Свещеникът мълчеше и се молеше. Ала Бланка не се предаваше, настояваше:

— Вие бяхте свидетел, когато преди години убиха първия ми мъж. И не може да искате да бъдете отново свидетел на това, как ще погубят и втория ми мъж.

Свещеникът тихо се завайка:

— Господи милостиви, ти знаеш, че аз не исках това. Вече съм стар, изморен човек. Исках да прекарам остатъка от живота си на спокойствие, да се моля за греховете си и да заслужи опрощение... Но те ме придумаха да направя това...

— Кой те?

— Редакторката, професорът и поетът!

— А къде остана вашата християнска любов, господин свещеник? Защо вече не постъпвате тъй, както се говори в молитвата, която като дете ме учехте: Прости ни нашите грехове, така както ние прощаваме на нашите грешници?! — страстно се бореше за своя мъж Бланка.

Свещеникът отчаяно се съпротивляваше, но вече бе взел да отстъпва:

— Какво да направя? Какво искаш от мен?

— Истината! Вие сте единственият останал жив свидетел, който е говорил с онзи агент в Планище. Единствено вие знаете какъв е бил в действителност, какво е говорил, с какво ви е заплашил, когато ви е принудил да го укриете в дома си... Кажете истината пред съда, господин свещеник! Нищо повече не искам от вас!

Но точно това свещеникът не можеше да каже. Не можеше да й разкаже своята мъчителна, мрачна история по време на окупацията, история, която през целия си живот мъкнеше на раменете си като тежък кръст към голгота. Тогава в неговата енория му бяха пратили един млад капелан — немец от Судетите, на име Лоренц. Той беше странен, неугледен, сух младеж е пронизващи като игли очи,

фанатично предан на религията и като някакъв средновековен радетел анатемосваше всички грешници и ги осъждаше да горят във вечния огън на ада. Свещеникът смяташе, че това негово нетолерантно, флагелантско^[4] усърдие се дължи на младостта му, затова прекара много вечери в любезни разговори с него, за да го учи на смирена любов към ближните и техните човешки слабости, което е необходимо на един провинциален свещеник, за да може мъдро да ръководи паството си. Разказа му за жителите на Планице, за характера на всеки един от тях, като му разкриваше техните слаби страни, недостатъци и прегрешения към църквата и светските закони. Три дни след това гестапо започна да арестува хората и свещеникът си даде сметка на какъв човек бе издал своите енорияши. Обзе го ужас, молеше се по цели дни и нощи, но не можа да намери облекчение и успокоение, защото не можеше да се избави от чувството си за вина. После през целия си живот се страхуваше, че вината му ще излезе наяве, че отнейде ще се появи Мъстителят и Наказанието, но нищо подобно не се случваше. В последните дни на войната капеланът Лоренц се оттегли заедно с отстъпващата немска армия, изчезна, пропадна в забвение, а хората, които се завърнаха от концлагерите, в нищо не обвиняваха свещеника, тъй като не знаеха за неговата вина. Постепенно той отново си възвърна спокойствието, забрави случилото се и заживя тихо и кротко сред своите рози и пчелни кошери. Но един ден се появи онзи таен агент... Пристигна посред нощ като някаква тъмна сила от ада като Мъстител и Наказание, което отдавна вече бе престанал да очаква... Но можеше ли да каже всичко това на Бланка и пред съда? Пред светата църква в деня на своята смърт — да, тя е милосърдна, ще му даде опрощение. Но от светската власт ужасно се боеше, особено пък след годините, прекарани в затвора, в който, както се надяваше, вече бе изтърпял своето чистилице. Та нали през тези петнадесет години вече бе изкупил вината си, защо сега отново искаха от него да се бие в гърдите, да се самобичува, да се измъчва с признания и да разказва за страшната случка, от която толкова се страхуваше и така отчаяно се стремеше да забрави. Не, не можеше да стори това!

Той смутено избягваше да гледа Бланка в очите, когато ѝ обеща:

— Да, ще се опитам да го направя, дъще... Ала се страхувам, че вече е късно...

[1] Франц Кафка, „Процесът“ — превел Димитър Стоевски. — Б.пр. ↑

[2] Франц Кафка, „Процесът“ — превел Димитър Стоевски. — Б.пр. ↑

[3] Франц Кафка, „Процесът“ — превел Димитър Стоевски. — Б.пр. ↑

[4] От флагелант — член на аскетична средновековна секта, който си нанасял удари с бич или пък търпял да му нанасят удари, за да може да получи вечен живот след смъртта си. — Б.пр. ↑

6

Ян Земан седеше на пейката в коридора на съда и чакаше. През затворените врати на съдебната зала до него долиташе приглушен шум, ръкопляскания, прояви на съгласие или възмущение на хората вътре, които още не познаваше, резкият, питащ глас на съдията, когото още не беше виждал, и патетичният глас на свещеника, когото там вътре разпитваха.

Сега вече разбираше защо свещеникът бе учил наизуст легендата за пазача пред вратите на закона на Кафка, което знаеше от разказа на Бланка. Много ѝ се бе разсърдил заради това, че бе ходила при него в Тинската катедрала, ако предварително му беше казала за своето намерение, той никога нямаше да ѝ разреши. Не споделяше надеждите на Бланка, беше му ясно, че свещеникът не може да се откаже от намерението си, колкото и да иска, мелницата на събитията вече го бе въвлякла, беше го завъртяла в дивия си, бесен водовъртеж, от който нямаше спасение, нито пък път за отстъпление, и не оставаше нищо друго, освен да застанат един срещу друг пред съда и да довършат смъртната схватка чак до трагичния ѝ край. Тази проста истина сега се потвърждаваше и от думите на свещеника, които приглушено долитаха на откъслечи от съдебната зала и от които Земан бе разбрал, че свещеникът цитира онази легенда. Чуваше как, съпровождан от чести ръкопляскания, казва:

— Той забравя, че има други пазачи и този, първият, му се струва единствената пречка за достъп в закона...^[1]

... Проклина нещастната случайност — през първите години безогледно и велегласно, после поостарял, само мърмори под носа си...^[2]

... Вдетинява се и понеже благодарение на дългогодишното изучаване на пазача е съзрял дори бълхите в яката на кожата му, моли сега и бълхите да му помогнат, като накарат пазача да промени решението си. В края на краищата зрението му отслабва и той не знае

вече дали около него наистина се е стъмнило, или го мамят очите му...
[3]

В този момент над Земан се разнесе ясен ироничен глас:

— Хубав текст, нали? Библейски!

Земан рязко повдигна глава и видя Павел Данеш. Шокираща среща след шест месеца, откакто Земан го бе видял за последен път при възстановката на случая с певицата във винарната на поезията и когато бе принуден да го освободи. Сега Данеш отново стоеше пред него, но с независим и самоуверен вид и със злорада, отмъстителна радост в очите.

— Какво правите тук?

— Дойдох като свидетел, както и вие! — усмихна се с превъзходство Данеш.

Земан възрази:

— Какво може да знаете вие за случая в Планище?

— Може би повече, отколкото си мислите!

Седна до него на пейката и с престорена веселост му рече:

— Виждате ли, господин майор, не измина и половин година, и ние пак се срещнахме... Само че днес вие не сте тук в ролята на всемогъщ следовател и аз не съм в ролята на беззащитен затворник, когото можете да манипулирате според настроението си.

Земан остро възрази срещу това негово обвинение:

— Вие не можете от нищо да се оплачете, Данеш.

Данеш му призна със спокойна ирония:

— Не, наистина не мога да се оплача... Само си мисля, че на удара трябва да се отвърща с удар. И затова си връщам.

— Затова ли събирахте подписи за резолюцията срещу мен в Планище?

— Може би... Но може би повече заради това, че държа на справедливостта и хуманизма, че искам най-сетне социализмът у нас да придобие човешки образ и нашият народ с неговата стара, мъдра култура... — Изведнъж той изгуби своето изкуствено поддържано иронично спокойствие и изля цялата си омраза: — Да се избави от такива необразовани слуги... полуинтелигенти... жандарми... самобичуващи се флагеланти... въшки в яката на кожуха на пазача... паразитни бълхи...

Земан възмутено извика:

— Стига вече!

Данеш веднага се овладя и със сладникава приятелска любезност предупреди Земан:

— Внимавайте, тук не сме в килията за предварителен арест, господин майор... Но все пак ви се извинявам, малко се поувлякох. Нали знаете, ние, поетите, винаги сме с леко повишена температура, — тридесет и осем и пет десети градуса — преувеличаваме, известно ви е... Но чуйте, вие нали обичате поезията, ще ми разрешите ли да направя една малка парафраза на четиристишието на Вийон?

*Като майор живях сред вас,
кадър съм от партия на власт,
врата ми, стегнат във въже след час,
ще разбере, че задник имах аз!*

— Остроумно, нали? Надявам се, че не се обидихте, както се засегнах аз при разпита. Вие, струва ми се, имате по-голямо чувство за хумор от мен...

В този момент вратата на съдебната зала се отвори и съдебният служител извика:

— Свидетелят Ян Земан да се яви на разпит!

Той влезе при развълнуваната, изпълнена с омраза публика в залата, която не беше голяма и затова твърде препълнена — и веднага му стана ясно, че го очаква ходене по мъките. Само три от жените седяха с измъчен вид и искаха поне с погледи да му помогнат при това изпитание — Бланка, Лидушка и майка му.

Най-сетне видя съдията и публиката.

Публиката беше странна смесица от очилати, облечени в черно или в сиво интелектуалци с писалки и бележници, навярно журналисти, хора на изкуството или учени, дългоси хипита с мръсни, оръфани и пропити с пот джинси, обикновени любопитни хора от улицата, мъже и жени. Горещината в помещението се подсилваше от страстите, вътрешната треска, гнева и потта, която се отделяше от порите на десетки тела, беше така задушно, че не можеше

да се диша — затова някои, без да се стесняват, си вееха със сгънатите вестници и разкопчаваха ризите и блузите върху голото си тяло. Едно от момичетата, облечени в джинси, се възползува от паузата, докато влизаше Земан, седна в скута на своя млад, брадат като Христос партньор и започна жадно да го целува, като се оставяше той да я милва по голата гърда под блузката. Таванът на залата беше нисък и тъй като седалките за публиката бяха разположени амфитеатрално, хората изглеждаха сякаш смачкани в няколко изпотени слоя под бялата строга корица на Закона, който ги притискаше отгоре.

Земан пристъпи към мястото на свидетелите и с изненада установи, че до председателя на съда са седнали като съдебни заседатели инженер Чадек и професор Холи. Вляво седеше преbledнелият прокурор Стрейчек, а вдясно — свещеникът от Планице със своя защитник.

Председателят на съда се обърна към Земан:

— Дайте ми паспорта си, господин свидетел!

Председателят на съда Янота беше недоразвит спечен дребосък, който се губеше в своята съдийска тога зад величествената маса. Слабото му, жълтеникаво като канцеларска хартия лице, с остър, нервен нос, малки, опулени зад пенснето очички и високият му, вечно раздражен или ироничен глас твърде много напомняха за стайно кученце мишеловец, което вместо в кучешко палтенце са навлекли в черна съдийска тога. „Зле е — помисли си Земан, — навярно предизвиквам неприязън и отвращение в този човек с моите метър и осемдесет ръст и с това, че изглеждам като мъж.“ И никак не му стана добре от това.

Подаде безмълвно паспорта си на съдията. Той го отвори, погледна в него и излая служебно:

— Име, дата на раждане, адрес, професия?

Земан пое дълбоко дъх, с всички сили преодоля вълнението си и отвърна с твърд глас:

— Ян Земан, 1925, Прага 6, ул. „Плоха“ 183, държавен служител.

Обаче в едно беше сгрешил — съдията Янота съвсем не страдаше от комплекс за малоценност. Никога не беше се замислял за външния си вид, с цялото си същество се бе привързал към законите, смяташе се — може би с право — за изключителен капацитет в областта на наказателното дело, и по-скоро страдаше от това, че дълги

години не му възлагаха задачи, отговарящи на неговото равнище и възможности, на неговия интелект, комбинативна мисъл, логика и гносеологически способности, че беше принуден да се занимава само с обикновени провинения, дребни мошеничества и кражби, които нямаше да бъдат вписани дори и в черната хроника. Сега най-сетне му бе предоставена добра възможност и той се чувствуваше голям като онзи малък крал, който никога не бил виждал по-голям човек от себе си, защото всички трябвало да идват при него на колене. Не го интересуваше кого съди, а как съди и явно гледаше да се изтъкне пред съдебната зала и журналистите и се чувствуваше щастлив, когато виждаше как му се възхищават и реагират на неговите елегантни юридически остроумия. Затова сега присмехулно попита:

— Я ми кажете какъв държавен служител сте вие? Нима работите в данъчното управление?

Хората в залата весело се засмяха. Земан преглътна, за да се овладее. Беше разбрал вече играта на съдията, с която искаше да спечели популярност, след това изречение му стана ясно, че положението е по-лошо, отколкото очакваше. На всичкото отгоре зад гърба му блеснаха някакви остри, режещи светлини, забръмча камера. Бързо се огледа и видя госпожа редакторката Неблехова заедно с един оператор, които явно заснемаха тази сензация за телевизията. Сетне рече твърдо и ясно:

— Не! Аз съм майор от чехословашката милиция!

А съдията иронично го попита:

— Коя? Държавната ли?

Ново оживление в залата. Земан решително отвърна:

— Познавам само една милиция, господин председател. Аз съм майор от Народната милиция.

— Добре, както обичате. — Нареди на протоколита: — Моля, протоколирайте това. И отбележете, че самоличността на свидетеля е била удостоверена с данните от личния му паспорт.

Върна паспорта на Земан и продължи:

— Длъжен съм да ви уведомя, господин свидетел, че имате право да откажете да давате показания, ако вашите отговори могат да привлекат под наказателна отговорност вас или вашите близки. Това ясно ли ви е?

— Да.

— Освен това искам да ви предупредя, че ако вашите отговори не съответствуват на истината, допускате законоправно нарушение и може да бъдете съден за лъжесвидетелство. Разбрахте ли?

— Да.

— И накрая съм длъжен да ви попитам дали нямате възражения срещу състава на съда?

Земан погледна Чадек и Холи и леко се усмихна:

— Не.

— Ако ви интересува кои институции представят тези двама господа — то инженер Чадек е тук от страна на К 231, а господин професор Холи от Клуба на ангажираните безпартийни. Това задоволява ли ви?

Земан кимна:

— Благодаря!

— Тогава имате ли възражения срещу състава на съда?

— Не. Напротив, за мен е по-добре, че се познаваме отдавна. Аз арестувах инженер Чадек през хиляда деветстотин четиридесет и осма година, а професор Холи замалко щях да арестувам миналата година.

След тази иронична забележка на Земан публиката в залата се разбесня. Съдията дълго трябваше да удря звънчето, докато я усмири. Сетне направи строга забележка на Земан:

— Оставете тези забележки за себе си, господин свидетел, съдът не е любопитен да ги чуе. Вие сте тук, за да отговаряте само на това, което ще ви питат.

— Да, питайте, господин председател!

— Кажете, какви са били вашата роля и участие в тъй наречените събития в Планище?

— През 1953 година по нареждане на висшите органи на Министерството на вътрешните работи пристигнах в Планище, за да разследвам серията пожари и саботажни, извършени върху имуществото, сградите и оборудването на кооперативното стопанство...

За Земан това беше въпрос на рутина. Той отговаряше с точността на автомат, машинално, делово, без вълнение, описваше час по час фактологията на случая в Планище, сякаш отново съставяше следствен протокол. Ала нещо странно ставаше в душата му. Колкото и да се съпротивляваше, в главата му бясно започнаха да се въртят в

объркан ред апокалиптични картини. Те бяха избледнели и пожълтели от времето като стара фотография на едрозърнеста хартия, но така силни, че тяхната странна, нереална тишина заглуши света около него, враждебния, гневен ропот в задушната зала, тракането на пишещите машини и собствения му монотонен глас. Видя отново крушките с тенекиени абажури, които излъчваха слаба уморена светлина, с каквато десетки години бяха светили над училищните чинове. Осветяваха макбетовска, неподвижна сцена. До стената лежах телата на четирима мъже: Мутъл, Томан, Бабицки и Вчелак. Кървави петна покриваха стените и изтъркания, намазан с масло под на селското училище. И видя как на вратата се трупаха, вцепенени като статуи, живите — той самият, Житни, Матис, Шандова, госпожа директоршата и тримата членове на оперативната група. Сетне в полумрака на рамката на вратата се появи Бланка. Лицето ѝ беше неподвижно, тя не плачеше, само безмълвно гледаше към стената. Не... още не можеше да повярва. Тръгна напред — крачка по крачка, сякаш се възнасяше. Спря до стената, сетне, сякаш не можеше да повярва, без да смее да диша, се наведе, коленичи. Повдигна главата на Мутъл. Земан виждаше само тила на безсилно отпуснатата му глава и пламтящите, смаяни очи на Бланка. Не можеше с нищо — нито с дума, нито с жест — да я утеши. Самият той едва сдържаше сълзите от болка и гняв, които напиреха у него...

Острият, режещ глас на съдията го върна към действителността:

— Убеден ли сте, господин свидетел, че всичко, което сте вършили тогава в Планище, е било правилно?

Отново се видя наред шумящата, враждебно настроена публика в залата, притисната от ниския таван. И облеченото с джинси момиче отново бе почнало да се целува с брадатия студент. Явно неговите показания не бяха твърде интересни. Принуди се да каже:

— Да, господин председател!

— Значи вие сте отишли да разследвате в Планище въз основа на доноса, или по-правилно предупреждението, което горският Босак е отправил към МВР?

— Да, господин председател!

Съдията отбеляза с голяма ирония:

— Ето, виждате ли, той ви е оказал съдействие, а пък вие за това сте го обесили. Много хубаво сте му се отблагодарили.

Земан възмутено рече:

— Той беше убиец, господин председател. Стар сътрудник на гестапо.

Точно това искаше да чуе от него съдията. Атакува го:

— Как всъщност узнахте, че е бил доносник на гестапо?

— Първо за тази възможност ме предупреди полковник Калина. А сетне ми я потвърди майор Житни.

— Как го потвърди? Предостави ли ви някакви неоспорими доказателства?

След известно колебание Земан призна:

— Не, по телефона.

Съдебната зала развълнувано зашумя. Съдията попита с престорено учудване:

— И на вас, като на опитен криминалист, това ви беше достатъчно?

Земан твърдо рече:

— Аз му вярвах!

— И какво ви каза по телефона?

Земан се замисли, за да си припомни, но това събитие, изглежда, така се бе запечатало в паметта му, че успя сравнително точно да възстанови думите на Житни:

— Лицето Босак е идентично с доносчика, за който те предупреди Калина. Тръгвам за там с оперативната група. Ще те чакам в двадесет нула нула пред лесничейството.

Точно това искаше да чуе от него съдията. Започна пристрастно да прави заключения и да го атакува:

— А вие тогава въобще ли не се замислихте колко странно е това съвпадение? Един служител на Държавна сигурност ви подсказва, че може да се касае за същия доносник. Друг служител на Държавна сигурност потвърждава това подозрение по телефона — и вие веднага, без всякаква логика, го свързвате с антидържавна дейност срещу републиката. Отивате в лесничейството — и действително, представете си, каква странна, криминална случайност, какво необикновено шесто чувство на ловджийско куче: намирате там ранения син на горския, който след мъчения ви насочва към следващата следа — към дома на свещеника и самия свещеник, където трябвало да се укрива онзи тайнствен агент, след като е напуснал

лесничейството. Отивате там, арестувате свещеника, междувременно в училището убиват четиримата ръководители — и вие имате повод да обърнете нагоре с краката целия край, да арестувате, да екзекутирате и да всявате в редица села терор и ужас...

Земан не можа да издържи повече и извика на съдията:

— Това не е истина. С какво право си измисляте? Какво искате да кажете с това?

Публиката в залата отново възмутено зашумя. Съдията бързо я укроти и рече хладно и разсъдливо:

— Тук аз задавам въпроси, господин свидетел. Но въпреки това ще отговоря на вашия необоснован въпрос — с това искам да кажа, че цялата тази провокация в Планище е била само ход от шахматната игра на Държавна сигурност, добре подготвен и обмислен ход. И мога да го възстановя, искате ли? През петдесетте години е имало затруднения с колективизацията, селските стопани не са искали да влязат в колхозните каторги. Съпротивлявали са се, особено там, в Планищкия край. Тогава Държавна сигурност изпраща свой платен провокатор, който да въввлече някои недоволни селяни в антидържавна дейност, и веднага след това изпраща и вас, за да разкриете по най-ефектен начин тази антидържавна дейност, за която онзи агент, както и за своите укриватели и помагачи, разбира се, предварително ви е съобщил. Правите го, но поради грешка в режисирането това коства четири човешки живота, а сетне всъщност и повече, когато стреляте и екзекутирате, но това вече е детайл: когато се сече гората, и треските летят, нали? Целта е постигната, съпротивата е сломена, ужасените селяни масово и апатично като овчици постъпват в кооперативното стопанство...

Земан беше потресен от това обвинение, задъхваше се от възмущение.

— Това, което говорите тук, е безобразие, господин председател!

Съдебната зала отново ненавистно зашумя, това вече не бяха отделни изпотени хора, тълпящи се в задушния въздух под ниския таван, а колективно злобно създание, готово разярено да се нахвърли върху Земан с множество озъбени муцуни, горящи в омраза очи и лапи с остри нокти. Ала Земан гордо продължи:

— ... никога, нито аз, нито Калина, нито Житни не сме извършили нещо нечестно, нещо, което да е било против законите на

тази страна!

Съдията студено му се присмя:

— Не сте ли извършили? Тогава седнете засега на мястото си. И ви предупреждавам, че ще подам жалба срещу вас за обида на съда.

Играеше си с него като котка с мишка и Земан отдавна беше престанал да го вижда като жалко джудже. В своята злоба и язвителност беше великан. Нареди:

— Доведете свидетеля Павел Данеш!

Павел Данеш влезе и застана зад дървената преградка на свидетелите. Земан седна отстрани, пребледнял и изтощен от преживяното нервно напрежение. Ручейчета пот се стичаха по челото и бузите му. Съдията попита Данеш:

— Име, дата на раждане, адрес, професия?

— Павел Данеш, 1939, Старе Место, „Хавлова“ 15, поет.

Съдията измърмори наведнъж предписаната формалност:

— Имате право да откажете да давате показания, ако със своите отговори може да въвличете под наказателна отговорност себе си или някой от вашите близки. Лъжесвидетелството се наказва от закона. Имате ли възражения срещу състава на съда?

— Не.

— Тук, в съпровождащата документация на този процес, има една резолюция, с която много граждани от Планице настояват да бъде напълно реабилитирай техният свещеник. Вие ли събирахте подписите за тази резолюция?

— Да, господин председател!

— Защо го направихте?

— Ние, поетите и писателите, господин председател — с патос рече Данеш, — винаги сме били съвестта на народа. Считаю за свое свято задължение да се боря за чистотата на времето, в което живеем, за чистотата на морала и правото, за свободата на мисленето на моя народ, за освобождаването му от диктатурата на една-единствена идеология, за правото на всеки човек свободно да решава къде иска да иде и каква религия да изповядва!

Многоглавата хидра в съдебната зала започна да ръкопляска, да тропа и възторжено, одобрително да скандира.

Съдията удряше звънеца и се мъчеше да надвика шума:

— Тишина, или ще наредя да се опразни залата! Това е съдебен процес, а не театър. Тишина!

Залата отново утихна, съдията се обърна към Данеш:

— Само за това ли?

Данеш посочи с широк жест свещеника:

— Беше ми жал за този невинен човек. И исках с тази акция да се отблагодаря за онова, което други направиха за мен.

— Обяснете по-подробно, господин свидетел!

Най-сетне Данеш имаше възможност да покаже на Земан защо именно той беше дошъл тук като свидетел:

— Присъстващият тук господин майор — посочи той Земан — по нареждане на полковник Калина миналата година ме арестува и няколко дни ме държа незаконно под арест, без заповед на прокурора.

— Защо го е направил?

— Арестува ме заради моето изказване в защита на свободата в изкуството. Това е общоизвестно. Целият световен печат писа за този случай.

— А защо все пак ви освободи?

— Под натиска на цялата ни културна общественост. Ние, слава богу, вече не сме в петдесетте години, когато сигурно щях да пострадам, въпреки че не бях извършил нищо незаконно, щяха да ме осъдят на доживотен затвор, както осъдиха свещеника. Но и това ми стигаше. Успях да опозная чехословашкия затвор и онези, които още от петдесетте години злоупотребяват с него със своите незаконни действия... — Той посочи с пръст Земан: — Да, такива като Земан, Калина и Житни, които си мислят, че посредством терор и заплахи ще сломят нашия народ и той ще забрави престъпленията им през петдесетте години — като например престъплението в Планице.

Съдебната зала избухна в бурни аплодисменти на войнствено настроените хора, към които се присъединиха и онези от коридора, като неизвестно как се натъпкаха вътре. Пребледнял, потресен и задушаваш се от този ненавистен рев, Земан стана от стола си. Сега вече разбираше думите на прокурора, който в този момент тъжно и безпомощно го гледаше от мястото си и със своето мрачно, резервирано мълчание сякаш отново казваше: — ... това е странен съд, Хонза... Това е углавен съд със смъртна присъда накрая... Да, краят на такъв съдебен процес винаги се увенчава със смърт... Накрая ще се

изтощиш, ще престанеш да се бориш и ще останеш, да седиш в средата, заобиколен от стената... А после ще те обземат страшна умора, тъга, депресия... и ще се застреляш...

Внезапно си даде сметка, че действително започва да изпитва смъртна умора.

Съдията любезно поблагодари на Данеш и тържествуващо се обърна към Земан:

— Чухте, ли? Как сега да повярваме в това, което преди малко твърдахте, господин майор? Както се вижда, не ви е било много грижа за законността и нейното спазване — нито тогава, нито сега!

Земан мълчеше, не му достигаха сили да отвърне нещо, кръвта болезнено пулсираше в слепоочията му и му причиняваше мъчително бучене в ушите. Стомахът му се надигаше чак нейде към гърлото и той стискаше зъби, защото се боеше, че ще повърне.

В този момент от масата на заседателите се надигна Чадек и попита съдията:

— Може ли да ми дадете думата, господин председател?

— Разбира се, всеки има това право!

Тогава Чадек рече с бавен и спокоен глас:

— Мисля, че не всичко е истина от това, което се каза тук, за Ян Земан. Аз нямам причини да го защитавам, той действително ме арестува през четиридесет и осма година. Но трябва да заявя, че той винаги се е отнасял към мен коректно и учтиво. Бях арестуван законно, защото исках да избягам от страната заедно с група въоръжени агенти, които стреляха... Мисля... че той е честен човек... И освен това не забравяйте, че той не е служител на Държавна сигурност, а на криминалната милиция!

Свърши да говори, седна и внезапно настъпи тишина. Никой не очакваше, че именно Чадек ще се изкаже така. Дори и Земан. А прокурорът Стрейчек, който през цялото време следеше пасивно и със страх тази хайка срещу Земан, изведнъж събра кураж и скочи от мястото си:

— Да, господин председател, аз като отговорен за правилното тълкуване на законите в този процес, смятам, че трябва да се отдели плявата от зърното. Всяка държава си има своята полиция и ние не можем с един замах да отречем всичко, което е извършила тази полиция в своята функция на потушаваща сила на държавата, защото

иначе ще унищожим и самата държава. Откъде можем да знаем дали и Ян Земан не е бил измамен, дали не е действувал с добри намерения и със сляпо доверие в началниците си?

По-нататък Земан не го слушаше, само го гледаше как говори и говори, как репликира възраженията на съдията и как публиката край него гримасничи и се криви според това, дали е съгласна или не.

Картината на тази странна, задушна, тясна съдебна зала остана, но глъчката в нея изчезна и Земан чу това, което през последните дни най-силно звучеше в него — измореният болен глас на Калина.

Неочаквано неговата замисленост и тъжни спомени бяха прекъснати от съдията, който отново се обърна към него:

— Добре тогава, господин свидетел. Инженер Чадек и прокурорът успяха да ме убедят. Ако оттеглите това, което заявихте и което беше протоколирано в началото на този процес, ако отречете, че сте били съпричастен с незаконните действия на Държавна сигурност, ако ни кажете, че и вие сте били измамен и манипулиран от онзи тайнствен ваш полковник Калина...

Докато съдията говореше, Земан с облекчение си даде сметка, че ситуацията се бе променила в негова полза благодарение на намесата на Чадек и прокурора, че като по чудо ще може да се спаси от убийствената самота, от обкръжението на гумената стена, за които го бе предупредил прокурорът, че ще се избави от гнетящата тревога, неразположение и депресия, които постепенно го обземаха в съдебната зала. Разбираше това, но за своя изненада се чу да казва твърдоглаво и с ожесточена сила:

— Не! Никога! Съществува само един корпус за национална сигурност¹, и аз съм неин служител. Това, което правеше Калина, го правех и аз — по убеждение, съзнателно и с желание, защото не познавах по-честен човек от него!

В съдебната зала отново избухна врява. Съдията беснееше:

— Значи вие доброволно си признавате? Вие доброволно се присъединявате към онази престъпна организация, която дълги години властвуваше в тази държава въз основа на тайни конспирации и лозунги?

Ала Земан вече бе намерил себе си, беше се решил и знаеше, че няма да отстъпи нито крачка. Беше леденостуден и непоклатим,

заявявайки гордо в лицето на съдията и цялата тази фантасмагорична съдебна зала:

— Знам само един лозунг, според който действахме ние, служителите от корпуса за национална сигурност през цялото време на неговото съществуване. — Този лозунг беше — живот, щастлив и сигурен живот за всички хора по земята. За тях и за нея, за тази земя, ние повече от двадесет години вярно служихме, борехме се и умирахме!

Свърши да говори, обърна се и си тръгна. Съдията извика след него:

— Къде отивате? Процесът още не е приключил!

Земан вече си бе възвърнал своето спокойствие, сила и достойнство. Искаше му се да изкрещи: „По дяволите вашият процес!“ Но вместо това каза спокойно и без големи емоции:

— Аз нямам какво да правя повече тук!

Съдебната зала се превърна в един кипящ и бучащ котел. Съдията пак се превърна в безпомощен, сухопарен канцеларски дребосък, който приличаше по-скоро на стайно кученце мишеловец, което вместо в кучешко палтенце бяха облекли в тога. Процесът се изплъзна от ръцете му, със своя фалцетен, прескачащ и пресипнал глас напразно се мъчеше да надвика врявата и истерично звънеше:

— Прекъсвам заседанието... Не... Отлагам заседанието... Чувате ли... Напуснете залата... Всички вълн... Отлагам!!!!!!

Земан излезе в строгия коридор на съда, където вече го чакаха трите тихи, ласкави и трогнати жени — майка му, Бланка и Лидушка. Той отиде при тях и им рече тихичко, с известен срам и желание да им се извини, защото знаеше какво ги очаква след всичко това, което бе направил в съдебната зала.

— Простете ми!... Не можех да постъпя иначе...

Ала те не му се сърдеха. Майка му му стисна ръката и трогнато му каза:

— Добре постъпи, Хонзик!

Лидушка с детски възторг го прегърна, целуна го по бузата и възкликна:

— Гордея се с теб, татко!

А Бланка безмълвно го хвана подръка и го поведе да си тръгват.

Смъртно пребледнелият прокурор най-после успя да се промъкне през тълпата в съдебната зала и се втурна да ги догони:

— Какво направи, Хонза? — завайка се той. — Ти луд ли си? Малко оставаше да спечелим... Но с това, което направи, напълно се провали...

Земан, заобиколен сега от своите три близки жени, които с простата си човешка храброст и любов му бяха вдъхнали още по-голяма увереност и сила, се спря и спокойно му отвърна.

— Не, това е само началото! Сега вече разбирам какво искаше да каже Житни. Познаваш ли поезията на Халас?

*Само без страх,
само без страх,
такава fuga не е свирил и Себастиан Бах,
каквато ние ще засвирим!*

И когато излезе от сградата на съда в обикновената делнична атмосфера на пражката улица, леко втрещена от слънцето и тази побъркана пролет, изразът на лицето му отново беше спокоен и решителен.

[1] Франц Кафка, „Процесът“ — превел Димитър Стоевски. — Б.пр. ↑

[2] Франц Кафка, „Процесът“ — превел Димитър Стоевски. — Б.пр. ↑

[3] Франц Кафка, „Процесът“ — превел Димитър Стоевски. — Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.